
ARTYKUŁY

RAFAŁ SIMIŃSKI

ORCID: 0000-0002-3533-0566

Uniwersytet Szczeciński

rafal.siminski@usz.edu.pl

Gryfici wobec własnych fundacji klasztornych
do czasów sekularyzacji
(na przykładzie norbertanów w Białobokach,
augustianów-eremitów pod Szczecinkiem
i kartuzów pod Darłowem)

Słowa kluczowe: Gryfici, norbertanie, kartuzy, augustianie-eremici, średniowiecze

Keywords: Griffins, Premonstratensian Order, Carthusian Order, Augustinian Order, Middle Ages

Powiązania zgromadzeń klasztornych z władzą terytorialną w średniowieczu należą do klasycznych tematów badawczych i są rozpatrywane w kontekście obopólnych związków na płaszczyźnie religijnej i świeckiej. Stopień i intensywność owych kontaktów wynikały z formalnych lub nieformalnych powiązań fundatora z konkretnym zgromadzeniem, które znalazły odzwierciedlenie w samym akcie założenia, hojności uposażenia i opiece nad funkcjonowaniem konwentu w późniejszym czasie. Ważną grupę zagadnień oscylujących wokół interesującego problemu stanowiły relacje o charakterze duchowym. Klasztory pełniły funkcję ośrodków, w których podejmowano modlitwy o zbawienie duszy benefaktora i jego rodziny oraz kultywowania pamięci modlitewnej o rodzie i jego poszczególnych członkach.

Stawały się też władczymi nekropoliami, a zarazem instytucjami rodowej reprezentacji¹. Ze względu na przymioty intelektualne i wykształcenie zakonnicy byli także aktywni na dworach monarszych jako pracownicy kancelarii książęcej, członkowie grona zaufanych doradców, dyplomaci i urzędnicy oraz spowiednicy². Klasztory stanowiły dla władcy nie tylko swego rodzaju zaplecze kadrowe³, ale również finansowe w postaci udzielanych mu pożyczek lub świadczeń przekazywanych

¹ W polskiej historiografii należy przykładowo wskazać na nowsze badania w tym zakresie, w tym m.in. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, red., *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym* (Wrocław–Opole–Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2005) (= *Opera ad historiam monasticam spectantia* 1/5); Marcin Rafał Pauk, „Stiftungsprogramm der schlesischen Piasten im 12. und 13. Jahrhundert und seine mitteleuropäische Kontexte”, w: *Monarchische und adlige Stiftungen im mittelalterlichen Polen*, red. Eduard Mühle (Berlin: Akademie Verlag, 2012), 417–454 (= *Stiftungsgeschichten*; 9); Anna Agnieszka Dryblak, *Piastowskie fundacje klasztorów żeńskich w Polsce XIII w. Między recepcją obcych wzorców a tworzeniem oryginalnego modelu* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022). Literatura dotycząca fundacji władczych w Europie w średniowieczu jest ogromna. Tytułem przykładu należy jedynie wskazać następujące pozycje: Michael Borgolte, „Der König der Stifter: Streiflichter auf die Geschichte des Willens”, w: *Stiftungen und Stiftungswirklichkeiten. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, red. Wolfgang Eric Wagner, Michael Borgolte (Berlin: Akademie Verlag, 2000), 38–58 (= *Stiftungsgeschichten*; 1); Katrin Proetel, „Großes Werk eines kleinen Königs. Das Vermächtnis Friedrichs des Schönen zwischen Disposition und Durchführung”, w: tamże, 59–95; Wolfgang Huschner, „Heinrich II. von Mecklenburg, Anna von Sachsen-Wittenberg und die Klarissen”, *Mecklenburgische Jahrbücher* 123 (2008): 7–31; tenże, „Die Gründung des Klarissenklosters Ribnitz (1323/24–1331): Eine landesherrliche Stiftung gegen städtischen und weltgeistlichen Widerstand”, w: *Gestiftete Zukunft im mittelalterlichen Europa. Festschrift für Michael Borgolte zum 60. Geburtstag*, red. Frank Rexroth, Wolfgang Huschner (Berlin: Akademie Verlag, 2000) 333–351; tenże, „Stifterstrategien zur Sicherung der Memoria und des Seelenheils. Albrecht III. von Brandenburg, Heinrich II. von Mecklenburg und die Klöster Himmelfort und Wanzka”, *Mecklenburgische Jahrbücher* 126 (2011): 23–52; Ingo Ulpts, *Die Bettelorden in Mecklenburg. Ein Beitrag zur Geschichte der Franziskaner, Klarissen, Dominikaner und Augustiner-Eremiten im Mittelalter* (Werl: Dietrich Coelde Verlag, 1995) (= *Saxonia Franciscana*; Bd. 6); Uwe Schirmer, „Kurfürst Friedrich der Weise und die Wittenberger Augustiner-Eremiten: Anmerkungen zur Gründung und materiellen Ausstattung des Klosters”, *Neues Archiv für Sächsische Geschichte* 84 (2014): 1–19.

² Zob. przykładowo Marek Derwich, „Opat łyśogórski jako członek polskiej elity politycznej XV wieku. Reguła czy wyjątek? (Ze studiów nad średniowiecznym opatem benedyktyńskim w Polsce)”, w: *Genealogia. Polska elita polityczna w średniowieczu na tle porównawczym. Materiały sympozjum odbytego w dniach 4–6 IX 1990 r. w Toruniu*, red. Jan Wroniszewski (Toruń: Wydawnictwo UMK, 1993), 137–161; Michał Tomasz Gronowski, „Rola polityczna opatów tynieckich w XIV wieku”, w: *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz (Wrocław–Opole–Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2005), 241–258 (= *Opera ad historiam monasticam spectantia* 1/5).

³ Klasztory zachodniopomorskie nigdy nie stały się „miejscami zaopatrzenia” dla męskich członków rodu książęcego Gryfitów. Na temat sytuacji w późnośredniowiecznej Rzeszy zob. Karl-Heinz Spieß, „Eintritt und Austritt. Fürsten-, Grafen- und Freiherrensöhne in Stiften, Ritterorden und Klöstern”, w: *Ständische Grenzüberschreitungen*, red. Christian Hesse (Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2021), 47–73 (= *Vorträge und Forschungen*; 92).

do skarbcza książęcego oraz w warunkach średniowiecznej monarchii objazdowej – miejsca postoju księcia i jego dworu⁴.

Przedmiotem niniejszego studium będą relacje między Gryfitami a ufundowanymi przez nich klasztorami norbertanów z Białoboków, augustianów-eremitów pod Szczecinkiem i kartuzów spod Darłowa przez cały okres ich funkcjonowania aż do sekularyzacji w latach 20–30. XVI wieku⁵. W dotychczasowej historiografii problem przedstawiono, rozpatrując go przede wszystkim w kontekście samej fundacji. Niniejszy tekst stawia sobie za zadanie wyjście poza te rozważania, koncentrujące się jedynie wokół początkowego etapu działalności owych klasztorów, i w miarę możliwości całościową analizę ich relacji z przedstawicielami rodu książęcego. Każde z interesujących zgromadzeń powstało i rozwijało się w odmiennych okolicznościach i pod wpływem różnorodnych uwarunkowań. Miało też specyficzny rys, określający charakter ich życia wewnętrznego i zakres kontaktów ze światem zewnętrznym. Różne były też cele funkcjonowania, które stawiały sobie poszczególne zakony, jak również zróżnicowane środowiska, do których adresowały one swoją działalność na co dzień⁶.

⁴ Warto będzie przytoczyć w tym miejscu słowa Marka Derwicha, który konstatował: „Klasztor przez sam fakt swojego powstania tworzył nowy, z reguły ważny ośrodek religijny, kulturowy i osadniczo-gospodarczy, a w wielu przypadkach także militarny. Tym samym stawał się istotnym elementem układu sił politycznych – w okresie wczesnego średniowiecza w skali regionalnej lub nawet całego państwa, w późnym średniowieczu w skali już ograniczonej, lokalnej. Wśród motywów fundacji zakonnej, zwłaszcza wczesnośredniowiecznej, kwestie polityczne i ideologiczne z reguły zajmują miejsce pierwszorzędne”, Marek Derwich, „Rola polityczna fundacji klasztornej. Uwagi na marginesie pracy Anne-Marie Helvétius, Abbayes, évêques et laïques. Une politique du pouvoir en Hainaut au Moyen Âge (VIIe–XIe siècle) (= Collection Histoire in-8°, 92), Bruxelles, Crédit Communal, 1994, ss. 368”, *Nasza Przyszłość* 91 (1991): 363–384, tu: 363–364 (tam źródło cytatu).

⁵ Klasztor norbertanów w Białobokach został sekularyzowany przez księcia Bogusława X, co było pierwszym takim przypadkiem w krajach niemieckich. Na podstawie dokumentu z 19 grudnia 1522 roku Gryfita przejął zarząd nad konwentem, zob. Wilhelm Paap, „Kloster Belbuck um die Wende des 16. Jahrhunderts”, *Baltische Studien Neue Folge* 16 (1912): 68. Zob. też Jürgen Petersohn, „Die römische Kurie und die Anfänge von Reformation und Säkularisation in Pommern. Zwei unbekannte Breven Papst Clemens VII. vom Jahre 1524”, *Baltische Studien Neue Folge* 97 (2011), 29–47; Rafał Simiński, „Sejm w Trzebiatowie nad Regą w 1534 roku i wprowadzenie reformacji w Księstwie Pomorskim”, w: *Společné i kulturowé děje ewangelikův šlechtických: 500-letie reformacej v Szczecinie. Praca zbiorowa*, red. Paweł Gut (Szczecin: Zamek Książęcy w Szczecinie, 2024), 77–86.

⁶ Spośród reguł, norbertańskiej, augustiańskiej i kartuskiej, najsurowsza była ta ostatnia. Na ten temat zob. Jacques Dubois, „Kartäuser, Kartäuserinnen. I. Kartäuser. 2. Lebensform”, w: *Lexikon des Mittelalters*, Bd. 5, col. 1019, dostęp 1.08.2025, <https://apps-1brepolis-1net-1006ba3wr01a2.erf.sbb.spk-berlin.de/lexiema/test/Default2.aspx>; Rafał Witkowski, „Wprowadzenie”, w: *Najstarsze pisma kartuzów. Wstęp i opracowanie: Rafał Witkowski, Witold Lesner OCD. Przekład:*

Dorobek dotychczasowej historiografii w odniesieniu do każdego z trzech interesujących klasztorów – Grodu św. Piotra (*Castrum sancti Petri*) w Białobokach⁷, Tronu Maryi (*Marienthron*) spod Szczecinka⁸ i Korony Maryi (*Marienkron*) spod Darłowa⁹ – jest znaczny. Podejmowany w niniejszym artykule problem

Rafał Witkowski, Edward Skibiński, Anna Świderkówna, *Benedyktyni tynieccy* (Kraków: Tyniec – Wydawnictwo Benedyktynów, 1997), 27–71 (= *Źródła monastyczne* 15); Stephen J. Molvarec, Tom Gaens, „The Carthusian Customaries”, w: *A Companion to Medieval Rules and Customaries*, red. Krijn Pansters (Leiden: Brill, 2020), 103–126 (= *Brill’s companions to the Christ tradition*; 93). Na temat obserwacji życia kartuskiego przez opata Cluny, Piotra Wielebnego, zob. Witkowski, „Wprowadzenie”, 60; Christophe Vuillaume, „Pierre le Vénérable et les chartreux”, *Collectanea Cisterciensia* 81 (2019): 374–391. Warto również przytoczyć w tym miejscu opinię Stefana Kwiatkowskiego, *Klimat religijny w diecezji pomezańskiej u schyłku XIV i w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2024), 156, który twierdził w odniesieniu do konwentu reguły św. Brunona z Kolonii w Kartuzach na Pomorzu Gdańskim, że „ciekawość wiernych wzbudzał też niezwykle sposób życia [tamtejszych – R.S.] mnichów”. Na temat reguł zakonu augustianów-eremitów zob. Frances Andrews, *The Other Friars. The Carmelite, Augustinian, Sack and Pied Friars in the Middle Ages* (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2006), 120–132; Matthew D. Ponesse, „The Augustinian Rules and Constitutions”, w: *A Companion to Medieval Rules and Customaries*, red. Krijn Pansters (Leiden: Brill, 2020), 393–427 (= *Brill’s companions to the Christ tradition*; 93). Reguła zakonu św. Norberta z Xanten była ostatnio przedmiotem artykułu Carol Leigh Neel, „The Premonstratensian Project”, w: *A Companion to Medieval Rules and Customaries*, red. Krijn Pansters (Leiden: Brill, 2020), 193–224 (= *Brill’s companions to the Christ tradition*; 93).

⁷ Adolf Heintze, *Geschichte der Stadt Treptow a. d. Rega. 1, Von der Gründung der Stadt bis zur Reformation* (Treptow: Karl Eduard Latz, 1906); Wilhelm Paap, „Kloster”, 1–73; Heinrich Bosse, „Das Kloster Belbuck bei Treptow an der Rega. Geschichtliche Erinnerung an seine Begründung vor 750 Jahren”, *Unser Pommernland* 16 (1931): 96–106; Hermann Hoogeweg, „Belbuck – Prämonstratenserklöster”, w: tenże, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. I (Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 1924), 13–91; Rafał Simiński, „Zarys dziejów klasztoru premonstratensów w Białobokach”, w: *Klasztor premonstratensów w Białobokach: archeologia i historia = Das Prämonstratenserstift in Belbuck: Archäologie und Geschichte*, red. Marian Rębkowski, Felix Biermann (Szczecin: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Ośrodek Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich, 2015), 157–196.

⁸ Hugo Eysenblätter, „Die Klöster der Augustiner-Eremiten im Nordosten Deutschlands (Neumark, Pommern, Preussen)”, *Altpreußische Monatsschrift* 35 (1898): 357–391; Emil Wille, *Vom Kloster Marienthron* (Neustettin: Norddeutsche Presse, 1924); Hermann Hoogeweg, „Neustettin – Augustiner-Eremitenklöster Marienthron”, w: tenże, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. II (Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 1925), 224–227; Erich Bütow, „Beiträge zur Geschichte der pommerschen Augustiner-Eremitenklöster”, *Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde* 43 (1929): 8–9, 113–115; Rafał Simiński, „W średniowieczu (do 1523 roku)”, w: *Dzieje Szczecinka, t. 1 (do 1939 roku)*, red. Radosław Gaziński (Szczecin–Szczecinek–Pruszcz Gdański: Wydawnictwo Jasne, 2010), 82–84.

⁹ Christian Schöttgen, „Historie des Cartheuser = Klosters Marien = Cron vor Rügenwalde”, w: tenże, *Altes und Neues Pommernland oder gesammelte Nachrichten von verschiedenen zur pommerschen gehörigen Stücken*. Das Erste Stück (Stargard: Johann Gottfried Conradi, 1721), 25–41; Felix Boehmer, *Geschichte der Rügenwalde bis zur Aufhebung der alten Stadtverfassung (1720). Mit Karte und Stadtplan aus der Zeit um 1500, Ansicht der Stadt aus der Lubinschen Karte, ältestem*

nie był jednak jak dotąd przedmiotem odrębnego i szczegółowego opracowania¹⁰. Pełne rozpatrzenie każdego z wymienionych powyżej zagadnień w odniesieniu do trzech wskazanych w tytule konwentów nie jest możliwe w takim samym stopniu. Jedną z podstawowych przeszkód w tym względzie jest stan

Stadtsiegel und zwei Tafeln mit Wappen städtischer Familien (Stettin: Verlag Paul Niekammer, 1900), 31, 54, 69, 77, 88; Otto Grotefend, „Das Kartäuserkloster bei Rügenwalde”, *Unser Pommernland* 9 (1924): 157–168; Hermann Hoogeweg, „Rügenwalde – Kartause Marienkrone”, w: tenże, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. II (Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 1925), 369–389; Barbara Popielas-Szultka, „Zapisy testamentowe dla kartuzów darłowskich z lat 1406–1521”, *Rocznik Koszaliński* 14 (1978): 57–71; też, „Kartuzi Darłowa w społeczeństwie Pomorza”, w: *Kartuzi: teksty, książki, biblioteki*. I, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, przy współpracy Anny Kamler, Jacka Puchalskiego (Warszawa: Wydawnictwo Retro Art, 1999), 105–116; też, „Die Kartäuser von Rügenwalde in der Gesellschaft Pommerns”, w: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser. Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski*, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, Oliver Auge (Stuttgart: Steiner, 2002), 29–38; Karl Rosenow, „Das Kloster Marienkrone bei Rügenwalde”, w: *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch. 1. Der Kreis als Ganzes*, red. Manfred Vollack (Husum: Husum-Druck und Verl.-Ges., 1986), 316–321; Edward Potkowski, „Buchgeschichte und Schriftlichkeit der Kartäuse Rügenwalde im Lichte des Liber Beneficiorum Domus Coronae Marie”, w: *Bücher...*, 233–242; tenże, „Liber beneficiorum kartuzji darłowskiej: książka i kultura piśmienna Pomorza Zachodniego”, w: *Aetas media, aetas moderna: studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, red. Halina Manikowska, Agnieszka Bartoszewicz, Wojciech Fałkowski (Warszawa: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2000), 713–720; Rafał Witkowski, „Fragment dziejów Provinciae Saxoniae. Kontemplacyjny klasztor kartuzów w hanzeatyckim mieście późnego średniowiecza”, w: *Kartuzi...*, 25–49; tenże, „Darłowo/Rügenwalde”, w: *Monasticon Cartusiense*, red. Gerhard Schlegel, James Hogg, vol. 2 (Salzburg 2004), 768–772 (= *Analecta Cartusiana* 185, 2); tenże, „Johann Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku”, w: *Historia i kultura ziemi darłowskiej*, t. 14: *Darłowo: migawki z historii miasta i okolic*, red. Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (Sławno–Darłowo: Fundacja Dziedzictwo, 2021), 15–38; tenże, „Kartuzi w Darłowie i ich związki z otoczeniem”, w: *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. 13: *Darłowo*, red. Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (Sławno–Darłowo: Fundacja Dziedzictwo, 2019), 63–82; Rafał Simiński, „Związki Kołobrzegu z klasztorem kartuzów Korona Maryi pod Darłowem w późnym średniowieczu”, w: *Kołobrzeg i okolice poprzez wieki: studia i szkice*, red. Radosław Ptaszyński (Szczecin: Wydawnictwo Kadruk, 2010), 93–122.

¹⁰ W najnowszej historiografii pisali na ten temat: Oliver Auge, „Geistliche Gemeinschaften, Dynastie und Landesherrschaft im Ostseeraum”, w: *Glaube, Macht und Pracht. Geistliche Gemeinschaften des Ostseeraumes im Zeitalter der Backsteingotik*, red. Oliver Auge, Felix Biermann, Christofer Herrmann (Rahden/Westf.: Leidorf, 2009), 305–322; tenże, „Verflochten mit der Welt – Zisterzienserinnenklöster des südwestlichen Ostseeraumes und ihre Verbindungen zu Landesherrschaft und Landesadel”, w: *Mittelalterliche Zisterzienserinnenklöster im südwestlichen Ostseeraum: materielles Gut zwischen Alltag und Spiritualität. Beiträge einer Fachtagung im Dominikanerkloster Prenzlau vom 25.–28. September 2019*, red. Felix Biermann, Katrin Frey, Gudrun Gleba (Wünsdorf: Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege und Archäologisches Landesmuseum, 2020), 248–258; Andreas Rüther, „Fürstliche Ordensfrauen oder franziskanische Herzoginnen? Dynastie und Mendikanentum in Mecklenburg und Pommern vom 14. bis zum 16. Jahrhundert”, w: *Queens, princesses and mendicants: close relations in a European perspective*, red. Nikolas Jaspert, Imke Just (Wien: LIT, 2019), 175–194 (= *Vita regularis. Abhandlungen*; 75).

zachowania podstawy źródłowej. Najobficiej zachowały się źródła w przypadku klasztoru norbertanów w Białobokach, dużo gorzej kartuzów pod Darłowem, zaś katastrofalnie w odniesieniu do augustianów-eremitów spod Szczecinka. Końcowym rezultatem zaprezentowanej analizy powinno być wskazanie podobieństw i różnic, a tym samym specyfiki relacji między Gryfitami a norbertanami, augustianami-eremitami i kartuzami w średniowieczu. Z powodu braków źródłowych obraz interesującego problemu będzie jednak niepełny, a uczynienie zadość wskazanemu powyżej postulatowi – bardzo trudne.

W pierwszej kolejności będzie podjęta próba oceny kontaktów Gryfitów z własnymi fundacjami klasztornymi, mierzona ilością wystawionych dla nich dokumentów, a następnie będzie omówiona fundacja i rozwój uposażenia poszczególnych konwentów oraz ich kontakty z rodem książęcym na tej płaszczyźnie w kolejnych latach istnienia. W następnej części artykułu przedmiotem zainteresowania będą relacje między Gryfitami a zakonnikami o charakterze religijnym, w tym zakres starań modlitewnych podejmowanych przez duchownych i świeckich członków interesujących zgromadzeń z myślą o żyjących i zmarłych członkach rodu panującego na Pomorzu Zachodnim, w tym również tak znaczący aspekt wzajemnych kontaktów jak wybór konkretnego klasztoru na książęcą nekropolię. W dalszej partii analizy zostanie oszacowana skala obecności władców w poszczególnych konwentach oraz aktywność zakonników z Białoboków i klasztorów spod Szczecinka i Darłowa w gronie książęcych doradców i dyplomatów.

W podsumowaniu zostanie również podjęta udzielona odpowiedź na pytanie, czy wskazane konwenty pełniły w średniowieczu funkcję tzw. klasztorów domowych (Hauskloster) Gryfitów. W historiografii to pojęcie, charakteryzujące ścisły związek między zakonnikami a określonym rodem (cesarskim, królewskim, książęcym, hrabiowskim czy rycerskim), definiowano za pomocą sześciu kryteriów świadczących o wzajemnych powiązaniach. Wśród nich wyróżniano: „fundację lub bogate uposażenie”, „miejsce grzebalne”, „kultywowanie pamięci liturgicznej przez konwent”, „ochronę i panowanie nad klasztorem”, „kult świętego spokrewnionego z fundatorami lub im bliskiego” oraz „świadczona natura materialnej przez konwent”¹¹.

Za miernik intensywności kontaktów między Gryfitami a poszczególnymi konwentami może służyć liczba wystawionych dla nich dokumentów książęcych do czasów sekularyzacji. Biorąc pod uwagę ten wskaźnik, można stwierdzić,

¹¹ Podaję za: Auge, „Geistliche Gemeinschaften”, 312, przyp. 81.

że najbardziej ożywione relacje łączyły Gryfitów z norbertanami białobockimi. W analizowanym okresie byli oni odbiorcą przynajmniej 69 dokumentów książęcych. Najdynamiczniejszy okres trwał na tym polu od założenia klasztoru ok. 1176–1208 aż do 1319 roku, kiedy to Gryfici wystawili aż 61 dokumentów. Należy dodać, że blisko jedną trzecią z nich, tzn. 24 dokumenty, wydał książę wołoski Wacław IV. Dyplomy przeznaczone dla tego klasztoru pochodziły też od Kazimierza I, Bogusława II, Kazimierza II i Anastazji, Bogusława III, Kazimierza III, Wacława III, Barnima I, Bogusława IV i Ottona I¹². W latach 1320–1492 Gryfici wydali tylko osiem dokumentów na rzecz norbertanów w Białobokach. Byli to książęta Wacław VII (8 października 1379)¹³, Bogusław VIII (24 kwietnia 1395)¹⁴, Bogusław IX (26 czerwca 1435, 19 listopada 1439, 11 marca 1443)¹⁵, Eryk II (12 lipca 1473)¹⁶ i Bogusław X (4 października 1492)¹⁷ oraz księżna Maria (11 sierpnia 1448)¹⁸. Jak zostanie to pokazane w dalszej części niniejszego studium, kontakty książąt z klasztorem spod Trzebiatowa nad Regą w tym okresie nie osłabły, ale były podtrzymywane za pomocą innych instrumentów. Związki te systematycznie odnawiano m.in. przy okazji potwierdzenia praw i posiadłości klasztoru 11 kwietnia 1269 roku przez Barnima I¹⁹, 26 stycznia 1310 roku przez Wacława IV, 21 lipca 1473 roku przez Eryka II²⁰ i 4 października 1492 roku przez Bogusława X²¹.

Nieporównanie mniej korzystnie pod interesującym względem przedstawia się sytuacja w odniesieniu do dwóch pozostałych klasztorów. Datowana na 2 lutego 1356 roku donacja książąt wołoskich Bogusława V, Wacława V i Barnima IV, która zapoczątkowała fundację klasztoru augustianów-eremitów pod Szczecinkiem,

¹² Klaus Conrad, wyd., *Pommersches Urkundenbuch*, Bd. I (783–1253) (dalej: PUB) (Köln: Böhlau Verlag, 1970), Nr. 84, 146, 163, 193, 222, 244, 315, 335, 378, 406; II, Nr. 586, 591, 592, 615, 690, 744, 762, 765, 805, 882, 916, 941, 1029, 1061, 1150, 1327, 1423; III, Nr. 1511, 1661, 1662; IV, Nr. 2020, 2054, 4724, 2308, 2547, 2580–2600; V, Nr. 2741, 2772, 3024; VI, Nr. 3995.

¹³ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 I Nr. 4, k. 100r–100v.

¹⁴ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 I Nr. 4, k. 102v–103r.

¹⁵ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 I Nr. 4, k. 103r–106r.

¹⁶ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 20.

¹⁷ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 25.

¹⁸ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 I Nr. 4, k. 106r–108r.

¹⁹ PUB II, Nr. 882; IV, Nr. 2600.

²⁰ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 20.

²¹ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 25.

została utrwalona w dokumencie z 22 lipca 1362 roku. Jest to jednocześnie jedyne tego rodzaju świadectwo hojności Gryfitów wobec tego konwentu²². 24 lipca 1485 roku książę Bogusław X na prośbę tamtejszego przeora Bartholomäusa i szafarza Henninga potwierdził wszystkie dotychczasowe nadania swoich przodków na rzecz kartuzów spod Darłowa. Dokument Gryfity miał charakter transumptu, który zawierał najważniejsze zapisy zawarte w dyplomach księżnej Adelajdy z 29 listopada 1394 roku, jej syna Bogusława VIII i wnuka Bogusława IX oraz jego małżonki księżnej Marii²³. Z niedatowanego listu przeora kartuzów skierowanego do księcia Barnima IX wynika, że konfirmacji dokumentów i przywilejów konwentu dokonał również książę Jerzy I (zm. 9/10 maja 1531 roku)²⁴. Z XVI wieku zachowało się jedenaście dokumentów i listów skierowanych do kartuzów przez synów Bogusława X, książąt Jerzego I i Barnima IX²⁵, oraz kolejne wystawione samodzielnie przez księcia Barnima IX²⁶ lub wspólnie przez Barnima IX i syna księcia Jerzego I – Filipa I²⁷. Na temat ożywionych kontaktów łączących poddarłowskich kartuzów z dworem książęcym świadczą również skargi pisane przez przeora tego konwentu do Gryfitów w latach 20. i 30. XVI wieku²⁸.

Podstawy ekonomiczne funkcjonowania klasztoru w Białobokach kształtowały się w wyniku nadań książęcych zawartych w dokumentach fundacyjnych z lat 1176–1180 i z 1208 roku. Kwestia ta była już kilkakrotnie omawiana w literaturze przedmiotu i z tego powodu zostanie ona w tym miejscu jedynie zasygnalizowana²⁹. Norbertanie otrzymali początkowo jedenaście wsi: Gąbin, Ostrowiec, Mirosławice, Wyszkowo, Karczyno, Darżewo, Brosamuste, Drozdowo, Kinowo, Jarkowo i Strzykocin. W kolejnych latach majątek klasztoru

²² Karl Tümpel, *Neustettin in 6 Jahrhunderten nach den archivalischen und anderen Quellen im Auftrag des Magistrats* (Neustettin: F.H. Eckstein (M. Splittgerber), 1910), 42–46.

²³ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 4.

²⁴ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 53: „[...] Ihrer gnade her bruder hertoge Georgen seligher ghedechnitze in der huldynghen myth desser closters privilegia unde vringeheyde hefft confirmerth”. Na temat księcia Jerzego I zob. Rymar, *Rodowód*, 429–431.

²⁵ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 10, 13, 14, 17, 18, 31, 41, 42, 48, 50, 51.

²⁶ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 54, 55, 56.

²⁷ Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1142: Regesten zu den Urkunden der Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 95.

²⁸ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 15, 53, 59.

²⁹ Na ten temat pisali wyczerpująco Hoogeweg, „Belbuck – Prämonstratenserkloster”, 15–24; Simiński, „Zarys”, 161–165.

powiększył się o dalsze miejscowości pochodzące z darowizn książęcych. Książę Bogusław II nadał w 1214 roku klasztorowi wieś *Cossalitz*, w 1228 – wieś *Nieköhr*, w 1255 – wieś *Karwowo*, zaś książę Barnim I w 1264 – wieś *Kłódkowo* i w 1271 – wieś *Białokury*. Wsie *Górki* i *Czaplin Duży* znalazły się z kolei w rękach mnichów białobockich w wyniku hojności księcia Bogusława IV w 1302 roku. W 1254 roku Warcisław III uposażył opactwo 600 łanami w ziemi drawskiej, które miały stać się podstawą do założenia tam w przyszłości klasztoru³⁰. Według inwentarza z około 1540 roku klasztor posiadał 16 wsi w końcowej fazie swojego istnienia³¹. Na potęgę majątkową konwentu składały się również dochody i uprawnienia nadane mu przez Gryfitów. Z rąk Warcisława III konwent otrzymał m.in. uprawnienia połowowe na jeziorze Resko (Przymorskie), połowę jazu w Trzebuszu i możliwość korzystania z dolnego odcinka rzeki Regi. Warcisław III uposażył również zakonników 15 grzywnami rocznego dochodu z monety bitej w mennicy w Kamieniu Pomorskim. Opactwo dysponowało też od końca XIII wieku zwolnieniami celnymi, które nadali mu książęta Bogusław IV, Barnim II oraz Otto I. Klasztor czerpał ponadto połowę dochodów z sądownictwa we wsiach własnych³². Bardzo istotne były kontakty norbertanów z Gryfitami w związku z lokacją Trzebiatowa nad Regą i dalszym funkcjonowaniem tego ośrodka miejskiego, które zapoczątkował książę Warcisław III, sprzedając Białobokom połowę ziemi trzebiatowskiej za 140 grzywien w 1235 roku³³. Niezwykle bogate uposażenie sprawiło, że klasztor stał się jedną z najważniejszych instytucji kościelnych na Pomorzu Zachodnim, a jego opaci należeli do wąskiego grona zachodniopomorskich prałatów³⁴.

Znajomość pierwotnego uposażenia poddarłowskiego klasztoru kartuzów opiera się przede wszystkim na treści dokumentu księcia Bogusława X z 24 lipca 1485 roku, w którym zostały potwierdzone wszystkie wcześniejsze donacje jego poprzedników z rodu Gryfitów. 29 listopada 1394 roku księżna Adelajda, wraz z książętami Warcisławem VII, Bogusławem VIII i Barnimem V, przekazała

³⁰ PUB I, Nr. 163, 244; II, Nr. 586, 615, 762, 941; IV, Nr. 2020, 2054.

³¹ LAG, Rep. 40 VII, Nr. 34 (= „Rhamen der Dorffer sampt allen Pertinentien des Klosters Belbuck”, *Baltische Studien Alte Folge* 6 (1839): 162–171); Hoogeweg, „Belbuck – Prämonstratenserkloster”, 72–89.

³² Simiński, „Zarys”, 165–170.

³³ PUB I, Nr. 335, 406; Dietmar Lucht, *Die Städtepolitik Herzog Barnims I. von Pommern 1220–1278* (Köln/Graz: Böhlau Verlag, 1965), 74–77.

³⁴ Erich Bütow, „Staat und Kirche in Pommern im ausgehenden Mittelalter bis zur Einführung der Reformation”, *Baltische Studien Neue Folge* 11 (1911): 94.

kartuzom wieś Korlino, gdzie miał powstać klasztor, a także wieś Naćmierz. W późniejszym czasie zmieniano miejsce funkcjonowania konwentu, by ostatecznie ulokować go pod murami Darłowa. Szczególnie hojny wobec zakonu św. Brunona z Kolonii był Bogusław VIII, od którego uzyskał on najpierw prawo do wolnego przemiatu zboża w młynie książęcym w Darłowie, a następnie – 1 maja 1407 roku – wieś Redzikowo wraz z kwotą 400 grzywien wieczystej renty i zwolnieniem od ceł na rzece Wieprzy w okolicy Sławna. Kolejne donacje na rzecz klasztoru to nadanie prawa wolnego połowu ryb na rzece Wieprzy, połowów jedną skutą na Morzu Bałtyckim i jeziorze Kopań oraz zwolnienie od ceł na rzece Wieprzy w okolicy Darłowa. Potwierdzone dokumentami donacje książęce uzupełniają dyspozycje Bogusława IX i jego małżonki Marii oraz księcia Bogusława X. Książę Bogusław IX konfirmował nadanie kartuzom części wsi Karsino przez burmistrza darłowskiego Henninga Slutera. Od tego władcy mnisi otrzymali też prawo do pobierania tzw. bedy (podatku) ze wsi Naćmierz, a 28 czerwca 1445 roku wsie Karsino i Kowalewiczki oraz las i łąkę we wsi Staniewice. Ponadto księżna Maria obdarowała ich prawem do wyrębu drzewa nad rzeką Wieprza w Pieńkowie, zaś książę Bogusław X prawem do połowu ryb na wyznaczonych odcinkach rzek Grabowa i Wieprza oraz uchodzących do nich mniejszych cieków wodnych³⁵.

Wymienione powyżej akty donacji Gryfitów na rzecz poddarłowskiej kartuzji nie wyczerpały skali wsparcia udzielanego temu klasztorowi przez książąt Pomorza Zachodniego³⁶. Księga uposażeń z lat 1406–1528 pozwala zrekonstruować zarówno chronologię kolejnych darowizn książęcych, jak i ich przedmiot. Jako donatorzy kartuzów zostali w niej odnotowani przedstawiciele słupskiej linii Gryfitów, w tym: syn fundatorki księżnej Adelajdy, książę Bogusław VIII, wraz z małżonką, księżną Zofią, i ich potomkowie – książę Bogusław IX i jego małżonka księżna Maria,

³⁵ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 4; Hoogeweg, „Rügenwalde – Kartause Marienkrone”, 369–374, 381–382.

³⁶ Na temat tego rodzaju źródeł zob. Meta Niederkorn-Bruck, „Nomina scripta sunt in coelo”, w: *Libri Vitae. Gebetsgedenken in der Gesellschaft des Frühen Mittelalters. Vorträge einer internationalen Tagung, die unter dem Titel „Gesellschaft im Gebetsgedenken. Ergebnisse und Perspektiven der Erforschung frühmittelalterlichen Libri vitae” vom 8. bis zum 10. Dezember 2011 in der Katholischen Akademie „Die Wolfsburg” in Mühlheim an der Ruhr stattfand*, red. Dieter Geunich, Uwe Ludwig (Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2015), 59–86; Roman Michałowski, „Wspomnienie modlitewne a pamięć o przeszłości (do końca XIII wieku)”, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 2, red. Halina Manikowska (Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2018), 245–270.

książę Eryk II wraz z małżonką księżną Zofią i synami, książętami Kazimierzem VI i Bogusławem X, oraz z żoną tego ostatniego, księżną Anną. W tym gronie należy również wymienić króla Eryka I Pomorskiego, syna księcia słupskiego Warcisława VII i księżnej Marii, a zarazem księcia słupskiego, który po detronizacji w Skandynawii w latach 1439–1449 osiadł na stałe na zamku w Darłowie wraz z towarzyszącą mu Cecylią³⁷. Najaktywniejszym donatorem w tym gronie pod względem ilościowym był właśnie Eryk I Pomorski, który aż dziewiętnaście razy przekazywał dary dla poddarłowskiej kartuzji. Księżna Maria z kolei dwunastokrotnie obdarowywała tamtejszych zakonników. Na dalszych miejscach pod względem częstotliwości donacji znaleźli się sześciokrotny darczyńca książę Bogusław VIII i pięciokrotna donatorka Cecylia, towarzysząca ostatnim lat życia króla Eryka I.

Przedmiotem darowizn była najczęściej gotówka, żywność, ubrania, biżuteria, sprzęty domowe, broń i zwierzęta. W kilku przypadkach kartuzi odnotowali też intencję, w jakiej dokonano donacji. Księżna Anna przekazała im 24 szylingi sundzkie z myślą o odprawieniu w klasztorze pięciu mszy za duszę swojej zmarłej teściowej, księżnej Zofii³⁸. Księżna Maria obdarowała konwent perłami, a kartuzi mieli za to odprawić 60 mszy³⁹. Konkretna motywacja przyświecała również księżnej Marii, kiedy przekazała ona kartuzom dwa floreny w intencji modlitw za duszę swojej zmarłej podczas zarazy córki, Aleksandry⁴⁰. Cecylia, małżonka króla Eryka, przekazała z kolei 10 nobli angielskich, aby kartuzi codziennie przez rok, rozpoczynając od dnia św. Marii Magdaleny (22 lipca), odmawiali jedną mszę konwentualną lub prywatną⁴¹. Prawdopodobnie najcenniejszy dar w postaci pozłacanej tabliczki o wartości 200 grzywien przekazała kartuzom księżna Anna⁴². Z myślą przerobienia na szaty liturgiczne podarowano im również takie elementy ubioru

³⁷ Według kartuzów spod Darłowa Cecylia była żoną króla Eryka I Pomorskiego (*domina Cecilia uxor sua*) i królową (*Domina Cecilia regina*), zob. Hugo Lemcke, wyd., *Liber beneficiorum Domus Corone Marie prope Rugenwold 1406–1528*, Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde (dalej: *Liber beneficiorum*) (Stettin: Léon Saunier's Buchhandlung, 1919) (= Quellen zur Pommerschen Geschichte. V.), Nr. 1527, 1604. Zob. też Jens E. Olesen, „Pommersche Aspekte in der nordischen Unionspolitik des Königs Erich von Pommern”, *Studia Maritima* 31 (2018): 61–86.

³⁸ *Liber beneficiorum*, Nr. 2139.

³⁹ Tamże, Nr. 1178.

⁴⁰ Tamże, Nr. 1455.

⁴¹ Tamże, Nr. 1604.

⁴² Tamże, Nr. 1313.

jak tuniki i płaszcze⁴³. Książę Bogusław VIII przekazał gotówkę na zakup pergaminu, na którym miało być spisane Pismo Święte, a wraz z małżonką sfinansował również prace nad tym dziełem⁴⁴. Przedwcześnie zmarły syn księcia Eryka II, a brat Bogusława X, Kazimierz VI, zapisał kartuzom w swoim testamencie konie i kuszę wraz z oporządzeniem⁴⁵. Popularnym podarunkiem książęcym były świeże łososie, które dominowały wśród donacji króla Eryka I Pomorskiego⁴⁶.

Bardzo skromne uposażenie od książąt zachodniopomorskich otrzymali augustianie-eremici pod Szczecinkiem. Podstawę ich utrzymania miały stanowić grunty obejmujące wzgórze na południe od jeziora Trzesiecko, a ponadto jezioro Lipie wraz z uchodzącą do niego rzeczką. Klasztor dysponował też 50 łanami ziemi wraz z polami, lasami i pastwiskami w dokładnie wytyczonych i opisanych granicach. Zakonnicy mogli również spiętrzać wspomnianą rzekę i poławiać w niej ryby⁴⁷. Z braku źródeł nie są niestety znane żadne kolejne donacje poczynione przez Gryfitów na rzecz podszczecineckich mendykantów.

Motywy powołania do życia fundacji klasztornej były różnorodne i zależały od wielu czynników. Myśli o ziemskich korzyściach, których fundator oczekiwał od konkretnej wspólnoty klasztornej, szły w parze z pobudkami religijnymi. Silnie wpływały na to dominujące w owym czasie nurty religijne i swego rodzaju mody na wspieranie określonych zgromadzeń zakonnych. Jednym z najistotniejszych aspektów poruszanego zagadnienia była przyświecająca donatorom myśl o uzyskaniu zbawienia dla siebie i członków swojej rodziny oraz uczynienie konkretnego klasztoru tak miejscem, gdzie kultywowano pamięć modlitewną o fundatorze i jego krewnych, jak i nekropolią rodową. Wspomniane elementy należały do najbardziej popularnych środków, które wspólnoty klasztorne zapewniały swoim dobroczyńcom w zamian za hojne donacje⁴⁸.

⁴³ Tamże, Nr. 183.

⁴⁴ Tamże, Nr. 182, 215.

⁴⁵ Tamże, Nr. 1802.

⁴⁶ Tamże, Nr. 1295, 1303, 1309, 1311, 1330, 1419, 1430, 1448, 1527; Gerhard Schlegel, „Benefaktoren norddeutscher Kartausen – Herkunft und Motive”, w: *Die Kartäuser und das Heilige Römische Reich*, red. James Hogg, vol. 1 (Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1998), 130.

⁴⁷ Tümpel, *Neustettin*, 42–46; Hoogeweg, „Neustettin – Augustiner-Eremitenklöster Marientron”, 224–227; Simiński, „W średniowieczu (do 1523 roku)”, 82–83.

⁴⁸ Na temat średniowiecznego pojęcia memoria zob. Otto Gerhard Oexle, „Memoria i przekaz memoratywny we wczesnym średniowieczu”, w: tenże, *Spółczesność średniowiecza. Mentalność – grupy społeczne – formy życia* (Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2000), 45–73. Na temat religijnych aspektów kontaktów klasztorów kartuzów i norbertanów z władcami w średniowieczu

Fakt założenia klasztoru przez członków książęcego rodu Gryfitów podkreślano wielokrotnie w dokumentach wystawianych dla norbertanów w Białobokach przez potomków fundatorów. Książę Warcisław III, transumując 1 września 1254 roku dokument książąt Bogusława II i Kazimierza II z 1208 roku, zaznaczył, że pragnie obdarować klasztor św. Piotra w Białobokach, założony i uposażony przez swoich przodków (*libentissime tamen ecclesiam beati Petri in Belbuc, quae a nostris progenitoribus est fundata et dotata nostro solatio duximus honorandum*)⁴⁹. Donacje czynione z myślą o modlitewnym wspominaniu Gryfitów bądź z innych pobudek religijnych można odnotować w przypadku dokumentów książąt Warcisława III i Bogusława IV. W 1228 roku książę dymiński Warcisław III potwierdził przekazanie na rzecz klasztoru wsi Nieköhr, która należała uprzednio do rycerza Dobiesława. W zamian oczekiwał, że mnisi będą kultywowali pamięć o nim i jego rodzicach oraz właściwym darczyńcy, rycerzu Dobiesławie (*ut exinde parentum meorum et mei necnon et dicti nobilis Dobizlai et suorum memoria a fratribus ibidem Domino deservientibus iugiter habeatur*)⁵⁰. 22 marca 1254 roku książę nadał konwentowi białobockiemu 600 łanów ziemi „dla odkupienia swoich grzechów” (*in remissionem peccatorum nostrorum*)⁵¹. 3 października 1255 roku ten sam władca obdarował konwent wsią Karwowo „z powodu czci świętych apostołów Piotra i Pawła” (*ob reuerentiam beatorum apostolorum Petri*

przykładowo zob. Harald Goder, „Im Gebet vereint – die Kartäuser und die Herrscher des Heiligen Römischen Reichs im Spiegel von Generalkapitelsakten des 15. und 16. Jahrhunderts”, w: *Die Kartäuser und das Heilige Römische Reich*, red. James Hogg (Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1998), 76–91; Roland Deigendesch, „Memoria bei den Kartäusern: Auswertungsmöglichkeiten kartäusischer Memorialquellen am Beispiel des Gütersteiner Anniversars (15.–16. Jahrhundert)”, w: *Bücher...*, 269–287; Sheila Bonde, Clark Maines, „The Heart of the Matter: Valois Patronage of the Charterhouse at Bourfontaine”, w: *Patronage: power & agency in medieval art*, red. Colum Hourihane (Princeton: Pennsylvania State University Press, 2013), 77–98; Roelof Peter Gerdinus de Weijert-Gutman, Schenken, begraven, gedenken. Lekenmemoria in het Utrechtse kartuizerklooster Nieuwlicht (1391–1580). Proefschrift ter verkrijging van der graad van doctor aan de Universiteit Utrecht op gezag van de rector magnificus, prof. dr. G.J. van der Zwaan, ingevolge het besluit van het college voor promoties in het opnebaar te verdedigen op vrijdag 13 februari 2015 des middags te 2.30 uur, Utrecht 2015, dostęp 1.08.2025, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/308546>; Ingrid Ehlers-Kosseler, „Stiftergedenken und Stifterverehrung bei den Prämonstratensern im Mittelalter: ein Beitrag zur Spiritualität, Schriftlichkeit und Ikonographie”, w: *Die Klosterlandschaft Thüringen: zwischen europäischen Ordensnetzwerken und regionaler Wirkungssphäre*, red. Doris Fischer (Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2023), 38–68.

⁴⁹ PUB II, Nr. 591–592.

⁵⁰ PUB I, Nr. 244.

⁵¹ PUB II, Nr. 586.

et Pauli)⁵², a w 1263 roku poczynił darowiznę na jego rzecz „dla odkupienia własnych grzechów i aby uzyskać zbawienie duszy, z powodu czci Jezusa Chrystusa i jego chlubnej rodzicielki, a także świętych apostołów Piotra i Pawła” (*Volentibus igitur nobis domino annuente nostrae prouidere saluti, ob reuerentiam Jhesu Christi eiusque gloriose genitricis nec non beatorum Petri et Pauli apostolorum in remissionem peccatorum nostrorum*)⁵³. 30 listopada 1283 roku książę Bogusław IV z kolei, nadając ponad 5 włók we wsi Trzeszyn na rzecz zakonników w Białobokach, przywołał pamięć o swoich przodkach, którzy dokonywali tego rodzaju czynów z myślą o zbawieniu swojej duszy (*in salutare remedium sue anime*)⁵⁴. Podobna motywacja przyświecała temu władcy 12 grudnia 1302 roku, kiedy nadawał norbertanom wieś Duży Czaplin (*ad honorem omnipotentis dei et virginis matris eius Mariae necnon in progenitorum nostrorum et nostrarum remedium animarum*)⁵⁵.

W rozbudowanej narracji dokumentu książąt wołoskich Bogusława V, Warcisława V i Barnima IV podkreślono religijne przesłanki założenia klasztoru augustianów-eremitów spod Szczecinka, szczególnie uwypuklając w nim kult Najświętszej Maryi Panny. Nieprzypadkowo wybrano zapewne dzień donacji, która miała miejsce w święto Matki Boskiej Gromniczej – 2 lutego 1356 roku (*an der hilligen Jungfrowen Marien Dage Lichtmissen*) oraz nazwę klasztoru, nadaną mu przez biskupa kamieńskiego Jana (1343–1370) przy okazji pobłogosławienia i poświęcenia nowej fundacji klasztornej w państwie Gryfitów – Tron Maryi (*von dem Geistliken vader Johan von Cammin geseget, gewiget und Marienthronen benomet iß*). Założenie konwentu zostało dokonane na wieczną jałmużnę (*tho einer ewigen almissen van uns gestichtet*) „z nakazu Boskiego i za radą wiernych poddanych” (*van der anwisung Gades und na rade unser trewen Mhan*), „aby czcić Boga i wszystkich świętych, a także szczególnie przeczystą dziewicę Maryję, Matkę Bożą” i „na wieczną pamiątkę Bożych zasług i dla zbawienia naszego umiłowanego ojca, księcia Warcisława i naszej matki, Elżbiety i wszystkich naszych przodków oraz powodzenia nas samych i z powodu pomnażania zasług u Boga na duszy i ciele u żyjących i zmarłych, jak również boskiego pocieszenia naszej szlachetnej małżonki oraz naszych następców, narodzonych

⁵² PUB II, Nr. 615.

⁵³ PUB II, Nr. 744.

⁵⁴ PUB VI, Nr. 3995.

⁵⁵ PUB IV, Nr. 2054.

i nienarodzonych” (*deme leven Gade tho eren, und allen hilligen, und ock Jo sunderliken der reinen Jungfrawen Gades Moder Marien, tho einem werdigen lave, und Jo ack tho einem ewigen Dechnisse an Gades Dienste tho einem Seelgerede unses leven Vaders Hertich Wartißlavs und Elisabeth unnser Moder und alle unser Vorfahren oldern, und ock Jo der menninge willen gades Dienstes und unses sulves wolfardt by gade an der sehlen und amme Lichamme, amme levende, unde amme dode, und jo unser edlen eheliken frowen, und alle ock unser nakommeling beide geboren und ungeboren, geistlichs trosts willen in gade*). Po fragmencie dotyczącym materialnej strony donacji kolejny raz dodano, że dokonano ją z myślą o uczczeniu Najświętszej Maryi Panny (*und upgeven Jo der saligen Jungfrowen Marien tho eren und werdigkeit*). Te dwa passusy nie wyczerpywały całego bogactwa pobożnych motywacji przyświecających fundatorom, które uzupełniały zawarte w końcowej części dokumentu zachęty dla kolejnych donatorów, a wyrażone już w momencie spisywania dokumentu 2 lipca 1362 roku na zamku książęcym w Darłowie. Gryfici podkreślali, że ich donacja była motywowana pragnieniem otrzymania wieczystej zapłaty od Boga. Zachęcali do wsparcia konwentu czynem i słowem, aby odwrócić gniew Boży i zasłużyć na życie wieczne (*also van Gade ock dat ewige lohn entfängen willen. Unde [Jo] baven dat, so rade wy allen Christenen luden, beide vienden unde frunden, bekandt unndt unbekandt, dat sie tho disseme Gadeshuse die Gades gnaden söken, und werdicheit der reinen magt Marien, und ehren, und vordern alle die besunderen, die tho ehrem Dienste betermitt sind, edder ock nicht sie an verdigenn, an werckenn efte mit worden, Alse sie den ewigen Gades thorne und unsen vormiden willen, sunder dat ewige Levendt vorwerven. Amen. Amen*)⁵⁶.

W przypadku poddarłowskiej kartuzji nie są znane bezpośrednio przesłanki fundacji dokonanej przez Gryfitów. Motywy religijne, w tym również kome-moracyjne, należały jednak z pewnością do najważniejszych czynników, które zaowocowały powstaniem klasztoru tej reguły na terenie księstwa słupskiego. Wart podkreślenia jest w interesującym kontekście fakt, że w nocy pochodzącej z 1533 roku zapisano, że książę Bogusław VIII podarował klasztorowi kartuskiemu wieś Redzikowo „z powodu zbawienia duszy swojej matki pani Adelajdy” (*umme syner þeligen moder fruwen Alheyth salicheyt*)⁵⁷.

⁵⁶ Tümpel, *Neustettin*, 42–46.

⁵⁷ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 1.

Wyjątkowe relacje między donatorem a odbiorcą darowizny znajdowały często zwieńczenie w postaci przyjęcia jego osoby do duchowej wspólnoty obdarowanego klasztoru i całego zakonu. Zjawisko to było szczególnie rozpoznawalne w przypadku kartuzów⁵⁸. Dla przykładu, zawiązanie bliskich relacji między zakonnikami kartuskiego konwentu Marienehe pod Rostockiem a książętami meklemburskimi miało miejsce w latach 90. XV wieku⁵⁹. Wybrane donacje książęcych dobrodziejów na rzecz poddarłowskiego klasztoru wraz z ich duchowymi oczekiwaniami zostały wskazane powyżej. W odniesieniu do Gryfitów jedyny tego rodzaju dokument został wydany 14 stycznia 1430 roku przez Paulusa, przeora klasztoru Marienkrone pod Darłowem. Jego odbiorcą był książę słupski Bogusław IX, tytułowany „protektorem, obrońcą i fundatorem” zakonu kartuzów, a przede wszystkim dobrodziejem pomorskiego konwentu. Przeor podkreślał wyjątkową przychyłność odbiorcy dyplomu wobec zakonu kartuzów i klasztoru Korona Maryi pod Darłowem, jak również zasługi Bogusława VIII, „przesławnego i drogiego księcia, świętej pamięci ojca”, który rozpoczął fundację i przyczynił się do jego powstania (*nostre devocionis affectus ac pie intentionis servor, quem ad ordinem nostrum geritis et specialiter ad domum nostram ymmo et vestram ab illustri principe dilecto patre vestro felicitis recordationis inceptam et fundatam*). Z tego powodu Paulus zagwarantował księciu Bogusławowi IX udział duchowy we wszelkich praktykach podejmowanych przez kierowane przez siebie zgromadzenie, jak msze, modlitwy, czuwania, jałmużny, trudy, napomnienia, posty i starania duchowe, tak obecnie, jak i w przyszłości (*ad pium vestrum desiderium omnium bonorum spiritualium videlicet missarum, orationum, vigillarum, elemosinarum, laborum, disciplinarum, abstinentiarum ceterorumque exercitiorum spiritualium*). Pamiętając ponadto o dobrodziejstwach wyświadczonych kartuzom przez jego przodków, obiecał mu uroczyście odprawienie trzydziestu mszy w klasztorze

⁵⁸ Zob. Rafał Kubicki, „Participationem omnium bonorum. Forma i znaczenie przyjęcia do udziału w dobrach duchowych zakonu na przykładzie mendykantów w państwie Zakonu Krzyżackiego w Prusach”, *Nasza Przyszłość* 112 (2009): 55–86. Zob. również Robert Norman Swanson, „Mendicants and Confraternity in Late Medieval England”, w: *The Religious Orders in pre-Reformation England*, red. James G. Clark (Woodbridge: Boydell and Brewer, 2002), 121–141; Marie-Madeline de Cervins, „Les confraternités des ordres mendiants au Moyen Âge: une histoire à écrire”, *Le Moyen Âge* 121 (2015), 3: 677–701.

⁵⁹ Johannes Weißbach, „Staat und Kirche in Mecklenburg in den letzten Jahrzehnten vor der Reformation”, *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde* 75 (1910): 29–130, tu: 111–123; Gerhard Schlegel, „Die vergessene Kartause Marienehe bei Rostock (1396–1552)”, w: *Kartäuserliturgie und Kartäuserschriftum: internationaler Kongress vom 2. bis 5. September 1987*, red. James Lester Hogg, Bd. 4 (Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, 1989), 119–151 (= *Analecta Cartusiana*; 116/4).

Marienkronę w intencji zbawienia duszy Gryfity po jego śmierci (*tricenarium defunctorum pro anime vestre salute post obitum vestrum*). Dodatkowo duchowni członkowie konwentu mieli odmawiać jeden psalterz za jego duszę, zaś świeccy bracia – trzysta modlitw Ojcze nasz (*de clericis in nostre domus congregatione extiterit ad solutionem unius psalterii pro anima vestra sit astrictus, qui autem tunc de laycis seu conversis nostris fuerit trecentis vicibus dominicam orationem scilicet pater noster*). Na tym jednak nie kończyła się lista łask modlitewnych oferowanych księciu przez zakonników. Przeor zobowiązał się również do corocznego wspominania Gryfity podczas mszy i czuwań po jego śmierci według zwyczaju zakonu w całym zakonie kartuzów po wieczne czasy (*anniversarium more ordinis nostri cum vigiliis et missis peragendum perpetuis temporibus duraturum*)⁶⁰. Z punktu widzenia relacji między wspólnotami zakonnymi a ludźmi świeckimi w średniowieczu tego rodzaju dokument nie stanowił wyjątkowego przypadku. Dyplomy potwierdzające przyjęcie do udziału w klasztornych dobrach duchowych zachowały się w tym okresie z terenu całej Europy łacińskiej. Rozpatrując jednak to zjawisko w lokalnym kontekście Pomorza Zachodniego, stanowi on niezwykle cenne świadectwo kontaktów Gryfitów z kartuzami. Uwagę zwraca rozbudowana forma kontaktów duchowych zawiązanych między zakonem kartuzów i pomorskimi mnichami a księciem Bogusławem IX, które nie ograniczały się jedynie do zapisanych w cytowanym dokumencie suchych formuł, ale ściśle sprecyzowanych działań, które miały być podejmowane przez mnichów w intencji zbawienia duszy tego władcy i członków jego rodziny⁶¹.

W tzw. Księdze uposażeń klasztoru Marienkronę z lat 1406–1528 zapisano wiadomość o śmierci fundatorki konwentu, księżnej Adelajdy: *Obiit illustrissima domina Adelheydis quondam conthoralis illustris principis domini Būgslai ducis Pomeranie, fundatrix domus Corone Marie ordinis Carthusiensis vna cum filiis suis*

⁶⁰ Gerhard Schlegel, „Benefaktoren norddeutscher Kartausen – Herkunft und Motive”, w: *Die Kartäuser und das Heilige Römische Reich*, red. James Hogg, vol. 1 (Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1998), 122–133; tenże, „Rostock – Marienehe – das Erbe der Kartause”, w: *Kartäusisches Denken und daraus resultierende Netzwerke vom Mittelalter bis zur Neuzeit: internationale Tagung: Kartause Aggsbach 23.–27. August 2011 zum Anlaß des 80. Geburtstages von James Hogg*, red. James Hogg, Meta Niederkorn-Bruck (Salzburg: FB Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 2012), 93–110 (= *Analecta Cartusiana*; 276/1–5). Zob. też Iris Kwiatkowski, Michael Oberweis, „Die Gebetsverbrüderung des Kartäuserordens mit dem Xantener St. Victor-Stift (1441)”, w: *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage*, red. Krijn Pansters (Leuven: Peeters, 2014), 73–85.

⁶¹ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkronę bei Rügenwalde, Nr. 1a; Rep. 40 I, Nr. 20, Nr. 3105. W 1459 r. poddarłowski kartuzi przyznali małżonce Eryka I, Cecylii tzw. *literae participationis*, zob. Boehmer, *Geschichte*, 59.

*Bugslao, Bratislao et Barnaba principibus terre eiusdem, primo in Lanczk, jam vero translate prope Slawe Anno domini M^occcc^ovj^o ipso die Inuencionis Sancte Crucis, quorum anime requiescant in pace. Amen*⁶². Kartuzi poddarłowski prowadzili również kalendarz, w którym wzmiankowano zgony następujących przedstawicieli rodu Gryfitów: księżnej Adelajdy, fundatorki klasztoru, wraz z notą o wspominkach sprawowanych w rocznicę jej śmierci (5 lutego), księcia Bogusława VIII, drugiego fundatora klasztoru, wraz z małżonką Zofią, określoną mianem wielkiej dobrodziejki konwentu (*magna fundatrix*), króla Eryka I oraz księcia Bogusława IX wraz z księżną Marią i ich córką Aleksandrą⁶³.

W tzw. *chartae* zakonu kartuzów odnotowano zgony księżnej Adelajdy (bez daty), księcia Wacława VII (1392)⁶⁴, księcia Bogusława VIII (1419) i jego małżonki, księżnej Zofii, ich syna Bogusława IX (1447) i jego żony, Marii (1456), oraz księżniczek Aleksandry (1452) i Anny (1456)⁶⁵. Zasługi Gryfitów na rzecz kartuzów zaowocowały sprawowaniem mszy i modlitw w intencji ich zbawienia nie tylko przez członków poddarłowskiego konwentu, ale też wszystkich kartuzów. Po śmierci fundatorki konwentu Adelajdy zostały odprawione msze przez 30 dni od daty jej zgonu (*tricenarium*). Aniwersarz, tzn. modlitwy wspominkowe w dniu śmierci księżnej Marii, żony księcia Bogusława IX, był obchodzony w całym zakonie 18 lutego⁶⁶.

Kolejny aspekt łączący władzę terytorialną z klasztorami to wybór konkretnego konwentu jako nekropolii książęcej. Pochówek w klasztorze był związany z wieloma obostrzeniami wynikającymi ze specyfiki życia klasztornego. Najbardziej prestiżowe miejsce grzebalne to objęty klauzurą kościół konwentualny,

⁶² Liber beneficiorum, Nr. 124. Według E. Rymara śmierć księżnej Adelajdy należy datować na okres między 5 lutego 1400 a 5 lutego 1407 roku, zob. Rymar, *Rodowód*, 311–312.

⁶³ Liber beneficiorum, Nr. 156, 157, 164, 167. Nie można wykluczyć, że do kalendarza naprawdę wpisano wzmianki o zgonach księcia Eryka II i jego małżonki, księżnej Zofii. Zob. też Hugo Lemcke, wyd., „Kalendarium und Necrolog des Carthäuser-Klosters Marienkron bei Rügenwalde, aus dem Liber beneficiorum desselben Klosters veröffentlicht”, *Baltische Studien Alte Folge* 26 (1876): 116–141.

⁶⁴ *Annales Ordinis Cartusiensis ab Anno 1084 ad Annum 1429 Auctore D. Carolo Le Couteulx Cartusiano nunc primum a monachis ejusdem ordinis in lucem editi*. Volumen Sextum (dalej: *Annales*) (Monstrolli: Typis Cartusiae S. Mariae de Pratis, 1890), 520.

⁶⁵ *Annales*. Volumen Septimum (Monstrolli: Typis Cartusiae S. Mariae de Pratis, 1890), 194. Księżniczka Aleksandra była zmarłą w 1451 roku córką księcia Bogusława IX i księżnej Marii, zob. Rymar, *Rodowód*, 349. Natomiast zmarła w tym samym roku Anna była według E. Rymara córką Bogusława VIII i Zofii, zob. Rymar, *Rodowód*, 346.

⁶⁶ *Annales* VI, 520; VII, 194.

która jednocześnie ograniczała możliwość wstępu członkom rodziny w celu sprawowania pamięci modlitewnej zmarłego⁶⁷. W praktyce funeralnej Gryfitów wyróżnić można różne fazy i preferencje, które zależały od rozmaitych okoliczności, w tym m.in. od aktualnych podziałów w ramach rodu rządzącego na Pomorzu Zachodnim. Wśród tego rodzaju miejsc ważną rolę odgrywała katedra w Kamieniu Pomorskim, w której odnotowano dziewięć pochówków członków zachodniopomorskiej rodziny książęcej, jak również klasztory cysterski w Eldenie i norbertański w Pudagla – każdy po dziewięć pochówków, oraz w Kołbaczu – osiem pochówków. Na pierwszym miejscu pod tym względem sytuuje się jednak niepodważalnie Szczecin, w którego kościołach – św. Jakuba, kolegiacie Mariackiej i Ottońskiej oraz klasztorze cysterek – naliczono łącznie 35 pochówków książęcych⁶⁸.

Każdy z trzech interesujących konwentów łączono z miejscami grzebalnymi Gryfitów. Niekiedy informacje źródłowo na ten temat były niewiarygodne lub wręcz sprzeczne ze sobą. Według Tomasza Kantzowa zmarła w 1361 roku księżna Elżbieta, żona księcia wołoskiego Bogusława V, oraz zmarła w 1364 roku księżna Zofia, żona księcia wołoskiego Barnima IV, zostały pogrzebane w klasztorze Marienthrone pod Szczecinkiem⁶⁹. Z klasztorem norbertanów w Białobokach wiązano niekiedy pochówek Bogusława V, powołując się ponownie na informację zawartą w kronice Kantzowa. Dodatkowo wskazywano przy tej okazji, że ostatni dokument wystawił on 16 października 1373 roku właśnie w Białobokach. Edward Rymar przyjmuje, że właściwe miejsce pochówku wspomnianego władcy stanowiła jednak katedra kamieńska⁷⁰. Kartuzja darłowska była z pewnością nekropolią kilku przedstawicieli rodu Gryfitów. Klasztory tej reguły pełniły w średniowiecznej Europie funkcję miejsc ostatniego spoczynku dla rodów panujących. Kontakty kartuzów ze światem zewnętrznym na tym polu regulowano przez zakonne normatywy⁷¹. Dla przykładu, książęta burgundzcy Filip Śmiały oraz Jan bez Trwogi zostali pogrzebani w konwencie kartuskim Champol w okolicy

⁶⁷ Na problem ten wskazał Karl-Heinz Spieß, „Liturgische Memoria und Herrschaftsrepräsentation im nichtfürstlichen Hochadel des Spätmittelalters”, w: *Adelige und bürgerliche Erinnerungskulturen des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit*, red. Werner Rösener (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2000), 105–107 (= Formen der Erinnerung; 8).

⁶⁸ Obliczenia na podstawie: Rymar, *Rodowód*, 534–540.

⁶⁹ W przypadku księżnej Zofii nie ma jednak pewności odnośnie do miejsca jej pochówku. Kantzow podaje w jednej z redakcji swojej kroniki, że została ona pogrzebana w Białogardzie. Za: Rymar, *Rodowód*, 311 i przyp. 115, 315 i przyp. 145.

⁷⁰ Rymar, *Rodowód*, 309 i przyp. 100.

⁷¹ Schlegel, „Benefaktoren”, 131–132.

Dijon. W klasztorze reguły św. Brunona z Kolonii w Legnicy znalazło miejsce ostatniego spoczynku aż dziesięciu członków tamtejszej rodziny panującej⁷². Według decyzji kapituły generalnej zakonu kartuzów księżna słupska Adelajda miała być pochowana w tamtejszym klasztorze, a nie na przyklasztornym cmentarzu⁷³. Kartuzja ta była ponadto miejscem ostatniego spoczynku księcia Bogusława IX (*nobiscum sepultus*)⁷⁴, Marii i ich córki Aleksandry oraz syna Eryka II i Zofii – Kazimierza VI. W historiografii uważano również, że do grona Gryfitów pogrzebanych w poddarłowskim konwencie należał książę Bogusław VIII. Nie można tego całkowicie wykluczyć. Asumpt do takich przypuszczeń dała w tym przypadku wspomniana już, pochodząca z 1533 roku, nota zapisana zapewne ręką jednego z kartuzów na karcie z regestem dokumentu księcia Bogusława VIII o przekazaniu konwentowi wsi Redzikowo w 1407 roku: *Hiir mach men klarliken merken, dath unse closter hefft dyth vorbennante dorp und dorpstede myth syner thobehorunghe in vredesam besyth ghehath C unde XXVJ jare, ghegheuen van dem irluchtisten heren und forsten Buchslao fundator des Closters der Carthusen unde dar personliken licht begrauen*⁷⁵. Fundacja Zofii, małżonki Bogusława VIII, dokonana w 1433 roku w katedrze kamieńskiej, stawia jednak ten pochówek pod znakiem zapytania i wskazuje raczej na najważniejszą świątynię diecezji kamieńskiej jako miejsce ostatniego spoczynku tego księcia. Być może nastąpiło tu pomylenie Bogusława VIII z Bogusławem IX⁷⁶.

Władcy w średniowieczu wędrowali po terytorium swojego państwa. Klasztory do czasów panowania księcia Bogusława X były miejscami zakwaterowania dla książąt i ich orszaków. Spoczywał na nich obowiązek gościny władcy. Intensywność kontaktów na tej płaszczyźnie między Gryfitami a interesującymi klasztorami można wykazać na podstawie książęcych itinerariów. Dla przykładu,

⁷² Zob. Michael Schauder, „Die Stiftungen der burgundischen Herzogin Isabella von Portugal an die Basler Kartause. Inhalt und Funktion”, w: *Kobieta w kulturze średniowiecza: prace ofiarowane Profesor Alicji Karłowskiej-Kamzowej*, red. Antoni Gąsiorowski, wyd. 2 niezmiennione (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1999), 209–217 (= Prace Komisji Historii Sztuki, t. 21); Stanisław Jujeczka, „Kartuzja Passionis Christi pod Legnicą 1423–1548. Część I”, *Szkice Legnickie* 24 (2003): 95–96.

⁷³ *Annales* VII, 36: *Concedimus etiam quod Fundatrix dicte Domus possit in eadem Domo sepeliri, non tamen in coemeterio Monachorum*; zob. też Rymar, *Rodowód*, 312–313.

⁷⁴ Liber beneficiorum, 167.

⁷⁵ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 1; Hoogeweg, „Rügenwalde – Kartause Marienkrone”, 378–379 (tam źródło cytowane na 379, przyp. 1).

⁷⁶ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Bistum Kammin, Nr. 333; Rymar, *Rodowód*, 327 i przyp. 71.

na podstawie materiałów zebranych przez Edwarda Rymara ksiązę Bogusław X był przynajmniej ośmiokrotnie w klasztorze w Białobokach (26 maja 1477, 22 października 1477, 1 listopada 1479, ok. 6 stycznia 1480, 2 listopada 1480, 16 września 1489, 2–4 października 1492 i w 1502 roku)⁷⁷. We wcześniejszym okresie tamtejszy konwent wizytowali książęta Barnim I (7 sierpnia 1266⁷⁸), Bogusław IV (10 marca 1285, 14 maja 1287 i 3–8 listopada 1293⁷⁹), Warcisław IV (21–26 stycznia 1310, 26 stycznia 1313, 18 grudnia 1317 i 3 maja 1319⁸⁰), Bogusław V (29 czerwca 1373 i 16 października 1373⁸¹), Warcisław VII (31 grudnia 1377, 8 października 1379 i 24 sierpnia 1385⁸²), Bogusław VIII (2 września 1395 i 17 stycznia 1405⁸³) i jego małżonka Zofia (1 stycznia 1421⁸⁴), Bogusław IX (29 maja 1434, 6 marca 1442 i 16 grudnia 1445⁸⁵) i jego małżonka Maria (11 sierpnia 1448⁸⁶) oraz ksiązę Eryk II (21 lipca 1473⁸⁷). Nierzadko były to kilkudniowe pobyty w towarzystwie licznych przedstawicieli duchowieństwa i rycerstwa, co dla klasztoru musiało się wiązać z nie małymi nakładami finansowymi. W dniach 3–8 listopada 1293 roku w gościnie u norbertanów białobockich przebywał ksiązę Bogusław IV⁸⁸, zaś 21–26 stycznia 1310 roku był tam Warcisław IV⁸⁹, a 2–4 października 1492 roku – ksiązę Bogusław X⁹⁰.

⁷⁷ Edward Rymar, *Bogusław X Magnus, ksiązę pomorski (1454–1474–1523). Źródła i komentarze* (Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich) (w druku). Zob. też Simiński, „Zarys”, 185 (Tab. 20).

⁷⁸ PUB II, nr 805; Edward Rymar, „Itinerarium książąt pomorskich Barnima I (1220/1221–1278) i Warcisława III (1219/1220–1264)”, *Przegląd Zachodniopomorski* 22 (52) (2008), 4: 17.

⁷⁹ PUB II, Nr. 1327; III, Nr. 1423, 1661.

⁸⁰ PUB IV, Nr. 2580–2600; V, Nr. 2772, 3152, 3261.

⁸¹ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Treptow/R., Nr. 23, 24.

⁸² Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem, VII. Hauptabteilung, Nichtmärkische Urkunden, Pommern, Nr. 3; LAG, Rep. 2 Ducalia, Nr. 164; Rep. 40 I, Nr. 4, k. 100r–100v.

⁸³ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Treptow/R., Nr. 40.

⁸⁴ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Treptow/R., Nr. 56.

⁸⁵ Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem, VII. Hauptabteilung, Weltliche Reichsstände in Beziehung zu Mark, Pommern, Nr. 48; XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv, Nr. 6822, 8981.

⁸⁶ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 I, Nr. 4, k. 106r–108r.

⁸⁷ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 20.

⁸⁸ PUB III, Nr. 1661; Edward Rymar, „Itinerarium książąt zachodniopomorskich: Bogusława IV (1278–1309) i Warcisława IV (1309–1326)”, *Przegląd Zachodniopomorski* 22 (2007), 2: 22.

⁸⁹ PUB IV, Nr. 2580–2600; Rymar, „Itinerarium książąt zachodniopomorskich: Bogusława IV (1278–1309) i Warcisława IV (1309–1326)”, 34, 36, 40, 51.

⁹⁰ Landesarchiv Greifswald, Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 25.

Analogiczne okoliczności nie zaistniały w przypadku poddarłowskich kartuzów i podszczecineckich augustianów. Książęta zachodniopomorscy dysponowali zarówno w Darłowie⁹¹, jak i w Szczecinku⁹² własnymi zamkami i funkcjonujące w ich pobliżu klasztory nie musiały być obciążone wizytami Gryfitów i ich orszaków.

Wizyty Gryfitów w klasztorze w Białobokach były związane nie tylko z potwierdzeniem jego starych przywilejów bądź nadaniami nowych praw i tytułów własności. Panująca w nim atmosfera modlitwy i kontemplacji musiała sprzyjać zażegnaniu nieporozumień i waśni. W trakcie swojej wizyty w Białobokach w dniu 31 grudnia 1377 roku książę Warcisław VII zawarł tam ugodę z rycerzem Dubbeslafem von Cretlow⁹³. 2 września 1395 roku z kolei książę Bogusław VIII jako sędzia rozstrzygnął w murach tamtejszego konwentu spór między rycerzami Henningiem i Mathiasem von Steinwehr z Samlina a rajcami miasta Wolin o prawo do korzystania z łowisk w Zatoce Szczecińskiej⁹⁴. 3 października 1492 roku książę Bogusław X zażegnał na jego terenie konflikt między mieszczanami Trzebiatowa nad Regą a braćmi Hansem i Heinrichem Abteshagen⁹⁵.

Obowiązek gościny Gryfitów, spoczywający na klasztorach, był dla nich sporym obciążeniem. Z czasów przed reformacji zachowały się relacje pochodzące z księstwa meklemburskiego, które pozwalają wyobrazić sobie, jak trudno było zakonnikom sprostać wymaganiom książęcym w tym zakresie. Konwenty były zobowiązane nie tylko do goszczenia książąt, ale również przyjmowania ich dworzan i urzędników. Zapewniały też książęcemu dworowi obsługę podczas polowań

⁹¹ Zob. Ralf-Gunnar Werlich, „Rügenwalde”, w: *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. 1. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*. Teilband 2, red. Jan Hirschbiegel, Jörg Wettlaufer, Werner Paravicini (Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2003), 503–505 (= *Residenzenforschung*/15, vol. 2); Kazimierz Kallaur, „Rügenwalde/Darłowo”, w: *Residenzstädte im Alten Reich (1300–1800). Ein Handbuch*, red. Gerhard Fouquet, Olaf Mörke, Matthias Müller, Werner Paravicini, Abteilung I: Analytisches Verzeichnis der Residenzstädte und herrschaftlichen Zentralorte. Teil 1: Niedersächsischer und obersächsischer Reichskreis, Schleswig, Preußen, Livland, red. Harm von Seggern (Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2019), 487–491 (= *Residenzenforschung*. Neue Folge, I, 1).

⁹² Simiński, „Neustettin/Szczecinek”, w: *Residenzstädte*, 400–404.

⁹³ Landesarchiv Greifswald, Rep. 2 Ducalia, Nr. 164.

⁹⁴ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Wollin, Nr. 10.

⁹⁵ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 II, Nr. 12, k. 123r–126v; Dirk Schleinert, „Der „Codex diplomaticus Bogislai X.“ – Eine wichtige Quelle zur pommerschen Geschichte”, *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschland* 53 (2007): 52, Nr. 53.

i utrzymanie dworskich psów i sokołów. Z tego względu starały się o uwolnienie od tego ciężaru⁹⁶. W 1494 roku książę Bogusław X porozumiał się z opatami tzw. klasztorów polnych (Feldklöster) i zrezygnował z przywileju gościny w odniesieniu do zarządzanych przez nich konwentów na rzecz stałych corocznych świadczeń przekazywanych przez zakonników na dwór książęcy do Szczecina. W przypadku nobertanów w Białobokach obciążenia z tego tytułu stanowiło 15 łasztów owsa, sześć łasztów pszenicy, 30 pości słoniny, dwie beczki masła, 16 beczek mięsa wołowego, 60 owiec i 300 grzywien⁹⁷. Należy również dodać, że klasztor został zobowiązany w 1491 roku do uiszczenia do kasy książęcej tzw. podatku panieńskiego w wysokości 100 guldenów reńskich i świadczeń w naturaliach⁹⁸. Miał też powinności wobec władzy terytorialnej w świetle tzw. matrykuły woj-skowej z 1523 roku⁹⁹.

Szczególnie intensywne kontakty klasztoru w Białobokach z dworem książęcym istniały w okresie panowania Bogusława X. W 1502 roku opat Stanisław zawarł z Gryfitą porozumienie dotyczące zrzeczenia się na rzecz Bogusława X zwierzchnictwa nad lennikami klasztornymi i oddanie ich pod kuratelę książęcą. Gryfita zobowiązał się jednocześnie do protekcji nad ludźmi i majątkiem norbertanów białobockich (*ere gadeshus Egendhom, personenn unnd gudherr vor de guden*

⁹⁶ 27 lutego 1504 roku klasztor kartuzów w Marienehe pod Rostockiem otrzymał zwolnienie wsi Peetz od powinności gościny księcia meklemburskiego i jego dworzan, zob. Weißbach, „Staat”, 118–121.

⁹⁷ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 II, Nr. 12, k. 337–339: *Dit is vordracht, die min gnediger herre gemaket hefft mit dem herren Ebbeten vor dat affleger, dat sine gnade und seiner gnaden herren voroldernn inn eren clostern siner gnaden lande plegenn to holdende und hefft eneme jeder kloster dar aver gegeven einen breff nha disses nhagescreven inhalde men dat darinne gewandelt is nha enes jedenen Closters vthrichtunge hir nhagescreven* (cytat z k. 337); Paap, „Kloster”, 42; Hoogeweg, „Belbuck – Prämonstratenserkloster”, 51–53; Simiński, „Zarys”, 171 (Tab. 14 i 15).

⁹⁸ Robert Klempin, wyd., *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X.* (Berlin: In Commission bei A. Bath, 1859), 529–530; Martin Wehrmann, „Landschoß und Fräuleinsteuer zur Zeit Bogislafs X.”, *Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde* 16 (1902): 3–11; Paap, „Kloster”, 41; Hoogeweg, „Belbuck – Prämonstratenserkloster”, 52.

⁹⁹ Robert Klempin, Gustav Kratz, wyd., *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert* (Berlin: In Commission bei A. Bath, 1863), 184; Hoogeweg, „Belbuck – Prämonstratenserkloster”, 52–53. Świadczenia tego typu, ale na mniejszą skalę, miał również uiszczać klasztor kartuzów poddarłowskich. 28 maja 1532 roku i 7 lipca 1532 roku książę Barnim IX wezwał poddarłowskich kartuzów do uiszczenia tzw. podatku tureckiego, LAG, Rep. 1 Kartause bei Rügenwalde, Nr. 55–56.

Manne, de se nhu ahn unns gewiset unnd vorlathen hebben unnd uns vor alle unnd enen jedernn, wes stades unnd Conditien de sint, vor alle unrechte gewalt und anfhall nha allem unsem vormoge tho beschutten, beschermen unnd tovor-degedingenn)¹⁰⁰.

Kolejny aspekt relacji między dworem książęcym a klasztorem to aktywność zakonników w życiu publicznym Pomorza Zachodniego jako członków elity politycznej kraju, w tym doradców i zaufanych Gryfitów. Kontakty na tej niwie są uchwytnie przede wszystkim w przypadku norbertanów z Białoboków. Od drugiej dekady XIII wieku tamtejsi opaci znaleźli się w gronie świadków dokumentów i doradców książęcych. Świadkiem dokumentu wystawionego 7 kwietnia 1216 roku w Grobe przez książąt Kazimierza II i Bogusława II był *Dodo, abbas de Belboch*¹⁰¹. Wzmianka ta świadczy też o stosunkowo szybkim przeniknięciu norbertanów na dwór książęcy. Przy analogicznej czynności książąt Barnima I i Warcisława III 24 czerwca 1253 roku w Demminie asystował *dominus Bauo abbas Belbucensis*¹⁰². Do najbliższego otoczenia Gryfitów należeli też przełożeni opactwa w Białobokach w XIV–XV wieku, czego przykładem są opaci: Johannes (1341), Bernhard (1354–1373), Andreas (1383–1389), Bernhard Buckow (1399–1409), Nicolaus Volzeke (1428–1434/1435), Gregor (1436–1461) i Konrad von Winterfeld (1480–1491). Świadkiem dokumentów księcia wołogoskiego Bogusława V, wystawionych 30 stycznia 1357 roku w Wolinie, 22 lipca 1362 roku w Darłowie, 29 czerwca i 16 października 1373 roku w Białobokach, był opat Bernhard¹⁰³. 3 czerwca 1374 roku w Trzebiatowie nad Regą świadkował też na dokumencie księcia Kazimierza IV¹⁰⁴. Jego następca, opat Andreas, znalazł się 24 sierpnia 1387 roku w Kamieniu Pomorskim wśród świadków dokumentu prałatów kapituły kamieńskiej, dotyczącym administrowania diecezją kamieńską przez księcia Bogusława VIII, i 7 grudnia 1387 roku w Kołobrzegu wśród świadków układu książąt słupskich Warcisława VII i Barnima V zawartego z kapitułą kamieńską¹⁰⁵.

¹⁰⁰ Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 II, Nr. 12, k. 402r–403r; Paap, „Kloster”, 43 (tu źródło cytatu).

¹⁰¹ PUB I, Nr. 170. Opat Dodo towarzyszył księciu Kazimierzowi II 31 maja 1216 i w 1219 roku, PUB I, Nr. 174, 193.

¹⁰² PUB I, Nr. 573.

¹⁰³ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Kammin, Nr. 4; Rep. 38 bU Treptow/R., Nr. 23, 24; Tümpel, „Neustettin”, 42–46.

¹⁰⁴ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Rügenwalde, Nr. 13.

¹⁰⁵ *Pomerania Diplomatica ab anno 1216 cum aliquot sigillis*, w: *Diplomataria et Scriptores Historiae Germanicae Medii Aevi: Cvm Sigillis Aeri Incisis*, cz. 3, wyd. Christian Schöttgen, Georg Christoph Kreysig (Altenbvrgi: Richter, 1760), 64–68.

13 listopada 1389 roku świadkował na dokumencie książąt Warcisława VII i Bogusława VIII¹⁰⁶. Opat Bernardanie mogło zabraknąć na liście świadków dokumentu księcia słupskiego Bogusława VIII, wystawionego podczas wizyty Gryfity 26 lipca 1395 roku w Białobokach¹⁰⁷. W 1434 roku opat Nicolaus Volzeke towarzyszył księciu Bogusławowi IX w Stralsundzie¹⁰⁸, zaś 3 marca 1441 roku opat Gregor wystąpił w takiej samej roli w Słupsku¹⁰⁹. 12 sierpnia 1475 roku w otoczeniu księcia Bogusława X, przebywającego w Trzebiatowie nad Regą, znalazł się opat Konrad on Winterfeld¹¹⁰.

Najlepiej źródłowo została oświetlona aktywność w otoczeniu książęcym opata klasztoru norbertanów w Białobokach Gregora, który sprawował tę godność w latach 1436–1461¹¹¹. 14 maja 1427 roku wpisał się do metryki uniwersytetu w Rostocku i uiścił kwotę immatrykulacyjną w wysokości pół florena. Zachował związki ze środowiskiem uniwersyteckim, o czym świadczy jego udział w wystawieniu dokumentu przeznaczonego dla powstającego uniwersytetu w Greifswaldzie przez księcia Warcisława IX 15 grudnia 1455 roku¹¹².

¹⁰⁶ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Treptow/R., Nr. 32. W dokumencie nie odnotowano miejsca wystawienia, lecz można przypuszczać, że doszło do tego w Trzebiatowie nad Regą.

¹⁰⁷ Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1153: Regesten zu den Urkunden des Cisterzienser Nonnenklosters in Wollin, Nr. 41.

¹⁰⁸ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Kammin, Nr. 16.

¹⁰⁹ Landesarchiv Greifswald, Rep. 38 bU Rügenwalde, Nr. 23.

¹¹⁰ Otto Grotefend, wyd., *Geschichte des Geschlechts v. d. Osten. Urkundenbuch. Erster Halbband des zweiten Bandes 1401–1500. Im Auftrage des v. d. Ostenschen Familienverbandes* (Stettin: Hercke & Lebeling zu Stettin, 1914), Nr. 1489. Konrad von Winterfeld immatrykulował się 12 października 1454 roku na uniwersytet w Rostocku, zob. James Joseph John, *The Canons of Prémontré and the Medieval Universities of Northeast Germany*. Dissertation submitted to the Graduate School of the University of Notre Dame in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Medieval Studies, Medieval Institute Notre Dame, Indiana, June 1959, 354–355, dostęp 1.04.2025, <https://www.proquest.com/dissertations/docview/301866058/135AF2CA3157266E15F/430>; Astrid Ladislav Gabriel, „Les Prémontrés dans les Universités médiévales dans l’Allemagne du Nord-Est”, *Analecta Praemonstratensia* 36 (1960): 5–15.

¹¹¹ Na temat opata Gregora zob. Rafał Simiński, „Dyplomacja i dyplomaci księcia słupskiego Bogusława IX (1426–1446)”, w: *Między misją a profesją. Ewolucja roli dyplomaty w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni dziejów*, red. Rafał Simiński, Anna Szczepańska-Dudziak (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Minerva, 2016), 62–63.

¹¹² Adolf Hofmeister, wyd., *Die Matrikel der Universität Rostock. I: Mich. 1419 – Mich. 1499. Mit Unterstützung des Grossherzoglich Mecklenburg-Schwerinschen Ministeriums und der Ritter- und Landschaft beider Mecklenburg*, Bd. 1 (Rostock: Stiller, 1889), 27: *Gregorius de Belbog Praemonstratensis ordinis dyoc. Camynensis*; James Joseph John, *The Canons of Prémontré*, 174, 194, 197, 217, 351; Astrid Ladislav Gabriel, „Les Prémontrés”, 5–15.

Najpóźniej od 1441 roku znalazł się w gronie radców książęcych¹¹³. 17 października 1455 roku w Gryficach był członkiem gremium, które rozstrzygało spór między książętami Erykiem I i Erykiem II. Był także rozjemcą 16 stycznia 1457 roku, kiedy ostatecznie zażegnano konflikt¹¹⁴.

Książęta angażowali przełożonych każdego z trzech klasztorów awizowanych w tytule niniejszego artykułu w kontakty międzypaństwowe, w tym w misje dyplomatyczne, negocjacje i udzielanie gwarancji układom zawieranim z obcymi władcami¹¹⁵. Opat białobocki Johannes jako książęcy radca był gwarantem układu księżnej wołoskiej Elżbiety i jej synów, książąt wołoskich Bogusława V, Barnima IV i Warcisława V, z Krzyżakami z 18 maja 1341 roku¹¹⁶. W pierwszej połowie czerwca 1409 roku opat norbertanów w Białobokach, Bernhard Buckow, jako poseł księcia słupskiego Bogusława VIII negocjował w Poznaniu z przedstawicielami króla polskiego Władysława II Jagiełły¹¹⁷. Z tego samego okresu lub z lat 1431–1435 zachowała się również niedatowana nota o innym poselstwie

¹¹³ Julius Becker, wyd., *Einiges zur Geschichte der Stadt Schlawe bis ihrer Bestrafung durch Herzog Bogislaw X. wegen der Enthauptung Borcharts von Winterfeld im Jahre 1485 mit 26 Urkunden aus den Jahren 1412–1486*. Theil IV., w: *Sechster Jahresbericht über das städtische Progymnasium zu Schlawe für das Schuljahr 1877/1878* (Schlawe 1878), 9.

¹¹⁴ Georg Sello, wyd., *Geschichtsquellen des burg- und schloßgesessenen Geschlechts von Borcke. Im Auftrag der Familien-Vorstandes*. Bd. 2: *Bis zum Ausgang des 15. Jahrhunderts* (dalej: *Geschichtsquellen*) (Berlin: Stargardt, 1903), Nr. 142–143.

¹¹⁵ Zob. Viktor Menzel, *Deutsches Gesandtschaftswesen im Mittelalter* (Hannover: Hahn, 1892), 161–175; Michael Oberweis, „Mahner und Vermittler. Der Zisterzienserorden im Thronstreit”, w: *Rechtsverständnis und Konfliktbewältigung. Gerichtliche und außergerichtliche Strategien im Mittelalter*, red. Stefan Esders, Hanna Vollrath (Köln: Böhlau Verlag, 2007), 313–328; Suse Andresen, *Im fürstlichem Auftrag. Die gelehrten Räte der Kurfürsten von Brandenburg aus dem Hause Hohenzollern im 15. Jahrhundert* (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2017), 293, 312 (= Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Band 97).

¹¹⁶ PUB XI, Nr. 5938; Simiński, *Konflikt – pojednanie – współpraca. Studia nad polityką książąt zachodniopomorskich i biskupów kamieńskich wobec zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1320–1423* (Wrocław: Wydawnictwo Chronicon, 2019), 285–286.

¹¹⁷ Rafał Simiński, „Pommersche Gesandte und Unterhändler in den diplomatischen Beziehungen des Herzogtums Pommern-Stolp mit dem Deutschen Orden in Preußen in den Jahren 1395–1426”, w: *Akteure mittelalterlicher Außenpolitik: Das Beispiel Ostmitteleuropas*, red. Norbert Kersken, Stephan Flemmig (Marburg: Verlag Herder Institut, 2017), 82 (= Tagungen zur Ostmitteleuropaforschung; 35); tenże, *Konflikt*, 397, 406. Na temat porozumienia między królem Polski Władysławem II Jagiełłą a księciem słupskim Bogusławem VIII, do którego doszło w 1409 roku w Poznaniu, zob. Joachim Zdrenka, „Dokument poznańskiego rozejmu polsko-pomorskiego z 1409 r. w kontekście «Wielkiej Wojny»”, w: *Biskupi, lennicy, żeglarze*, red. Błażej Sliwiński (Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2003), 427–431 (= Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza; vol. 9).

niewymienionego z imienia opata białobockiego, skierowanego na dwór książąt szczecińskich¹¹⁸. 21 października 1440 roku kolejny opat, Gregor, po raz pierwszy został wzmiankowany w źródłach jako przedstawiciel księcia Bogusława IX w pertraktacjach dyplomatycznych z Krzyżakami¹¹⁹. 13 marca 1442 roku radcy Gryfity, a wśród nich Gregor (*Gregorius, Apt von Belbog*), hrabia Albrecht von Everstein, Henning von Dewitz i Ludeke Massow, rozsądziли materię sporu wraz z przedstawicielami wielkiego mistrza Konrada von Erlichshausena, komturem świeckim Hansem von Reibnitz, wójtem Tczewa¹²⁰, Fritzem von Eppingen, i burmistrzem Chojnic, Heinrichem Schwentner, w sprawie wzajemnych oskarżeń o złamanie postanowień tzw. pokoju brzeskiego z 31 grudnia 1435 roku¹²¹. W datowanym na 6 września 1443 roku projekcie dokumentu planowanego sojuszu księcia Bogusława IX z zakonem krzyżackim w Prusach jako świadek został wymieniony *Gregorius, abbet to Belbuk*¹²². Do układu o dziedziczeniu margrabiów brandenburskich, zawartego 26 marca 1493 roku w Pyrzycach, przywiesił swoją pieczęć *Stanislaus to Belbuck*. 31 grudnia 1500 roku w Pasewalku wśród prałatów gwarantujących postanowienia dokumentu przeznaczonego dla elektora

¹¹⁸ Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem, XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv, Nr. 27868; Simiński, *Konflikt*, 392, przyp. 1220.

¹¹⁹ Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem, XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv, Nr. 7769; *Geschichtsquellen*, Nr. 110.

¹²⁰ Wójtem Tczewa był od 14 września 1441 roku Ulrich von Wrede, zaś przed 4 listopada 1446 roku funkcję tę pełnił Hans von Dobeneck. Nie wiadomo, kiedy nastąpiło przekazanie urzędu, zob. Bernhart Jähnig, „Wykaz urzędów. Dostojnicy zakonu krzyżackiego w Prusach”, w: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały administracyjne i kościelne od XIII do XVI wieku*, red. Zenon Hubert Nowak, przy współpracy Romana Czai (Toruń: Wydawnictwo Toruńskiego Towarzystwa Naukowego/Wydawnictwo Naukowe UMK, 2000), 121.

¹²¹ Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem, XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv, Nr. 8059; Ordensfoliante, Nr. 15, k. 109–110; Erich Weise, wyd., *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen*, Bd. II (1438–1467) (Königsberg-Marburg: Gräfe & Unzer in Komm., 1955), Nr. 193.

¹²² Erich Weise, wyd., *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen*, Bd. II (1438–1467) (Königsberg-Marburg: Gräfe & Unzer in Komm., 1955), Nr. 207. Na ten temat pisał ostatnio Klaus Neitmann, „Landfriedensbündnisse zwischen dem Deutschen Orden und den pommerschen Herzogtümern aus der Mitte des 15. Jahrhunderts. Vertragsschließungsverfahren und Vertragsinhalte: ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatiegeschichte nordostdeutscher Reichsterritorien”, w: *Frieden im Ostseeraum. Konfliktbewältigung vom Mittelalter bis 1945*, red. Dirk Schleinert, Wien (= Veröffentlichung der Historischen Kommission für Pommern 5/59), 59–94. Badacz ten myli się jednak, twierdząc: „Ein Gegenstück zu Ruperti, also ein gelehrter Rat, fehlte unter den Pommern”. Odpowiednikiem proboszcza gdańskiego Andreasa Rupertiego po stronie zachodniopomorskiej mógł być kształcony na uniwersytecie w Rostocku opat białobocki Gregor, zob. Neitmann, „Landfriedensbündnisse”, 65.

i margrabiego brandenburskiego Joachima, w którym stany pomorskie zapewniały go o sukcesji w Księstwie Pomorskim, ponownie znalazł się *Stanislaus tho Belebuck*¹²³.

Książęta zachodniopomorscy sporadycznie w zagraniczne misje dyplomatyczne wysyłali również przeorów klasztorów kartuzów spod Darłowa i augustianów-eremitów spod Szczecinka. 25 stycznia 1454 roku książę Eryk I Pomorski wystosował list polecający do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Ludwika von Erlichshausena, a wystawiony „dla czcigodnego duchownego ojca, przeora kartuzów w Darłowie”. W dokumencie nie zostało odnotowane imię i nazwisko posła, wiadomo jednak, że funkcję tę pełnił wówczas Severin Wegghun. Z noty zamieszczonej na odwrocie dokumentu wynika, że dotarł on do Malborka 30 stycznia 1454 roku, a przedmiotem poselstwa były starania jego mocodawcy, aby zawrzeć porozumienie z najwyższym dostojnikiem zakonnym¹²⁴. Eryk Pomorski, desygnując przeora kartuskiego z misją dyplomatyczną do stolicy państwa krzyżackiego, kontynuował tradycję, którą zapoczątkował już w okresie sprawowania władzy w Skandynawii. W latach 1427–1434 król unii kalmarskiej kilkakrotnie wyznaczał kartuza, a zarazem pisarza kancelarii królewskiej Goswina Comhaira jako swojego przedstawiciela w tego rodzaju sprawach. Uczestniczył on w tym czasie m.in. w negocjacjach prowadzonych w Gdańsku z wielkim mistrzem krzyżackim Paulem von Rusdorfem¹²⁵.

Z misją dyplomatyczną z polecenia księżnej Zofii, matki księcia Bogusława X, przed 8 września 1482 roku wyruszył również Kaspar Wittenberg, wymieniany w źródłach w 1471 roku jako przeor podszczecineckiego klasztoru augustianów-eremitów. Celem jego poselstwa był prawdopodobnie zamek w Altenburgu, gdzie po śmierci swojego męża, elektora saskiego Fryderyka II, w 1464 roku zamieszkała wdowa po nim, Małgorzata. Jak można wnosić z listu, który został wysłany w odpowiedzi na korespondencję Małgorzaty przez jej synów, elektora Ernesta

¹²³ *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg*, wyd. Adolph Friedrich Riedel, Th. II, Bd. 6 (Berlin: Morin, 1858), 165–171.

¹²⁴ Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem, XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv, Nr. 12750.

¹²⁵ Na ten temat wyczerpująco pisał Gerhard Schlegel, „Hanse und Kartausen. Orden und Kaufleute im 14.–16. Jahrhundert”, w: *Amo te, sacer ordo Carthusiensis: Jan De Grauwe, passioné de l'Ordre de Chartreux*, red. Francis Timmermans, Frans Hendrickx, Tom Gaens (Leuven: Peeters, 2012), 387–399 (= *Miscellanea Neerlandica*/38 = *Studia Cartusiana*/1).

i księcia Albrechta, Zofia miała nadzieję, że Wittenbergowi uda się uzyskać wsparcie Wettynów w rozwiązaniu jej sporu z synem Bogusławem X¹²⁶.

Celem artykułu była całościowa analiza relacji łączących Gryfitów z trzema książęcymi fundacjami klaszternymi – norbertanami w Białobokach, augustianami-eremitami pod Szczecinkiem i kartuzami pod Darłowem przez cały okres ich funkcjonowania od założenia aż do czasów sekularyzacji w latach 20–30. XVI wieku. Pod uwagę zostały wzięte takie przejawy zjawiska jak liczba dokumentów książęcych wystawionych dla każdego z klasztorów, motywy i hojność uposażenia oraz intensywność wsparcia w kolejnych latach ich istnienia, a także związki na płaszczyźnie religijnej (modlitwy, kultywowanie pamięci modlitewnej o członkach rodu panującego i pochówki klasztorne) oraz miejsce zakonników na zapleczu kadrowym dworu książęcego. W każdym z analizowanych przypadków można zaobserwować analogiczne płaszczyzny kontaktów z rodem Gryfitów, które różniły się jednak pod względem intensywności. Najbardziej intensywne i długotrwałe były one w przypadku klasztoru w Białobokach. Książęta wspierali tamtejszych norbertanów niezwykle hojnymi donacjami materialnymi, oczekując w zamian wsparcia modlitewnego, zakwaterowania w klasztorze i angażowania opatów we wszelkiego rodzaju misje dyplomatyczne w kraju i zagranicą. Nie ma pewności, czy konwent białobocki odgrywał jakąkolwiek rolę jako nekropolia książęca. Pod tym względem relacje z książętami zdominował klasztor kartuzów pod Darłowem. Nieporównanie mniejsze było z kolei zaangażowanie w życie publiczne Księstwa Pomorskiego pod rządami Gryfitów zarówno mnichów św. Brunona, jak i podszczecineckich mendikantów.

Kończąc niniejsze studium z zakresu polityki klasztornej książąt zachodniopomorskich, należy spróbować udzielić odpowiedzi na pytanie postawione we wstępie, a dotyczące charakteru każdego z trzech konwentów jako tzw. klasztorów domowych Gryfitów. Według Olivera Auge taką rolę na wczesnym etapie swojego funkcjonowania odgrywał klasztor norbertanów w Grobe/Pudagla. Tamtejsi zakonnicy „znajdowali się [w tym okresie – R.S.] w najbliższym otoczeniu książąt pomorskich, ciesząc się jako fundacja domu książęcego ich wielkimi względami i w zamian za to przejmując funkcję książęcego centrum komemoracyjnego

¹²⁶ Felix Priebatsch, wyd., *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles*. Dritter Band: 1481–1486 (Lepizg: S. Hirzel, 1898), 218; Wille, „Vom Kloster”, 22; Edward Rymar, *Bogusław X Magnus, książę pomorski (1454–1474–1523). Źródła i komentarze* (Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich) (w druku).

i grzebalnego, jak również obowiązki przy przygotowaniu dokumentów i listów [książęcych – R.S.]”¹²⁷. W odniesieniu do norbertanów w Białobokach, augustianów-eremitów spod Szczecinka i kartuzów spod Darłowa nie można stwierdzić, aby któryś z tych konwentów mógł być określony tym mianem na podstawie wskazanych kryteriów. Niewątpliwie cieszyły się one jako fundacje książęce znaczącym wsparciem domu Gryfitów i na przestrzeni swoich dziejów utrzymywały bardziej lub mniej intensywne związki z książętami. W zamian świadczyły różnego rodzaju usługi na jego rzecz (miejsce grzebalne i komemoracja, daniny materialne, służba opatów i przeorów na dworze książęcym). Najbliżej wypełniania funkcji klasztoru domowego książąt Pomorza Zachodniego byli norbertanie w Białobokach. W tym przypadku można odnaleźć przynajmniej cztery z wymienionych powyżej warunków spełniających stosowne kryteria. Szczególnie widoczne były to takie elementy jak hojne uposażenie książęce i stałe wsparcie materialne białobockich norbertanów przez panujących, a w zamian za wszelkiego rodzaju świadczenia zakonników na rzecz dworu książęcego (osobowe i materialne). W końcowej fazie istnienia konwentu (od 1502 roku) Gryfici sprawowali też nad klasztorem opiekę i patronat (tzw. *Schutzherrschaft*). Podtrzebiatowski konwent nie stał się jednak nekropolią Gryfitów. W mniejszym zakresie i na innych polach do ideału klasztoru domowego zbliżyli się również kartuzi spod Darłowa. Zapewniali Gryfitom prestiżowe miejsce grzebalne i dbali o kultywowanie pamięci modlitewnej rodu. Otrzymywali też stałe wsparcie materialne od książąt. Niewiele można powiedzieć na interesujący temat w odniesieniu do augustianów-eremitów spod Szczecinka. Niewątpliwie mendykanci byli uposażeni dobrami materialnymi przez książąt, sprawowali też komemorację Gryfitów. Konwent był w latach 60. XIV wieku miejscem grzebalnym dla Gryfitów. Słabo rozpoznana w dotychczasowej historiografii pozostaje niestety kwestia kontaktów środowisk klasztornych z dworem książęcym na płaszczyźnie kultowej. Pełną analizę tego problemu utrudnia słabo zachowana baza źródłowa. Niewątpliwie niezbędne będą dalsze badania nad polityką Gryfitów wobec klasztorów na obszarze ich całego państwa. Pozwoli to pokazać miejsce, które zajmowali w niej białoboccy norbertanie, podszczecineccy augustianie-eremici i poddarłowscy kartuzi na szerszym tle. Należy to potraktować jako pilny postulat badawczy na przyszłość.

¹²⁷ Zob. Auge, „Geistliche Gemeinschaften”, 312 i przyp. 81.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku,
sygn. 1142: Regesten zu den Urkunden der Kartause Marienkrone bei Rügenwalde

Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku,
sygn. 1153: Regesten zu den Urkunden des Cisterzienser Nonnenklosters in Wollin

Geheimes Staatsarchiv Preußisches Kulturbesitz Berlin-Dahlem

VII. Hauptabteilung, Nichtmärkische Urkunden, Pommern, Nr. 3

VII. Hauptabteilung, Weltliche Reichsstände in Beziehung zu Mark, Pommern, Nr. 48

XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv, Nr. 6822, 7769, 8059, 8981, 12750

XX. Hauptabteilung, Ordensfoliante, Nr. 15

Landesarchiv Greifswald

Rep. 1 Kartause Marienkrone bei Rügenwalde, Nr. 4, 10, 13, 14, 17, 18, 31, 41, 42, 48, 50,
51, 53, 54, 55, 56, 59

Rep. 1 Kloster Belbuck, Nr. 20, 25

Rep. 38 bU Rügenwalde, Nr. 13, 23

Rep. 38 bU Treptow/R., Nr. 23, 24

Rep. 40 I, Nr. 4

Rep. 40 I, Nr. 20

Rep. 40 II, Nr. 12

Rep. 40 VII, Nr. 34

Źródła drukowane

*Annales Ordinis Cartusiensis ab Anno 1084 ad Annum 1429 Auctore D. Carolo Le Couteulx
Cartusiano nunc primum a monachis ejusdem ordinis in lucem editi.* Volumen Sextum
et Septimum. Monstrolli: Typis Cartusiæ S. Mariæ de Pratis, 1890.

Becker, Julius, wyd. „Einiges zur Geschichte der Stadt Schlawe bis ihrer Bestrafung durch
Herzog Bogislaw X. wegen der Enthauptung Borcharts von Winterfeld im Jahre
1485 mit 26 Urkunden aus den Jahren 1412–1486. Theil IV”. W: *Sechster Jahresbe-
richt über das städtische Progymnasium zu Schlawe für das Schuljahr 1877/1878*,
Schlawe 1878.

Conrad, Klaus, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*, Bd. I (786–1253), Wien: Böhlau
Verlag, 1970.

Conrad, Klaus, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. VIII (1331–1335). Köln: Böhlau
Verlag, 1961.

- Conrad, Klaus, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. IX (Register zu Band VII und VIII). Köln: Böhlau Verlag, 1962.
- Conrad, Klaus, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. X (1336–1340). Köln: Böhlau Verlag, 1984.
- Conrad, Klaus, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. XI (1341–1345). Köln: Böhlau Verlag, 1990.
- Die Matrikel der Universität Rostock. I: Mich. 1419 – Mich. 1499. Mit Unterstützung des Grossherzoglich Mecklenburg-Schwerinschen Ministeriums und der Ritter- und Landschaft beider Mecklenburg*, wyd. Dr. Adolf Hofmeister, Custos der Grossherzogl. Universitäts-Bibliothek, Bd. 1. Rostock: Stiller, 1889.
- Frederichs, Hans, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. VII (1326–1330), Stettin: Nahmer, 1934–1940.
- Grotefend, Otto, wyd. *Geschichte des Geschlechts v. d. Osten. Urkundenbuch. Erster Halbband des zweiten Bandes 1401–1500. Im Auftrage des v. d. Ostenschen Familienverbandes*. Stettin: Hercke & Lebeling zu Stettin, 1914.
- Heinemann, Otto, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. V (1311–1320). Stettin: Nahmer, 1905.
- Heinemann, Otto, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. VI (1321–1325), Stettin: Nahmer, 1907.
- Klempin, Robert. wyd. *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*. Berlin: In Commission bei A. Bath, 1859.
- Klempin, Robert, Gustav Kratz, wyd. *Matrikeln und Verzeichnisse der Pommerschen Ritterschaft vom XIV bis in das XIX Jahrhundert*. Berlin: In Commission bei A. Bath, 1863.
- Lemcke, Hugo, wyd. „Kalendarium und Necrolog des Carthäuser-Klosters Marienkron bei Rügenwalde, aus dem Liber beneficiorum desselben Klosters veröffentlicht”. *Baltische Studien Alte Folge* 26 (1876): 116–141.
- Lemcke, Hugo, wyd. *Liber beneficiorum Domus Corone Marie prope Rugenwold 1406–1528*, Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde. Stettin: Léon Saunier’s Buchhandlung, 1919 (= Quellen zur Pommerschen Geschichte, V).
- Priebatsch, Felix, wyd. *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles*. Dritter Band: 1481–1486. Lepizg: S. Hirzel, 1898.
- Prümers, Rodgero, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. II (1254–1286). Stettin: Nahmer, 1881.
- Prümers, Rodgero, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. III (1287–1300). Stettin: Nahmer, 1888–1891.
- „Rhamen der Dorffer sampt allen Pertinentien des Klosters Belbuck”. *Baltische Studien Alte Folge* 6 (1839): 162–171.

- Riedel, Adolf F., wyd. *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg*, Th. II, Bd. VI. Berlin: Morin, 1858.
- Schöttgen, Christian, Georg Christoph Kreysig, wyd. „Pomerania Diplomatica ab anno 1216 cum aliquot sigillis“. W: *Diplomataria et Scriptores Historiae Germanicae Medii Aevi: Cvm Sigillis Aeri Incisis*, T. 3, wyd. Altenbvrgi: Richterius, 1760.
- Sello, Georg, wyd. *Geschichtsquellen des burg- und schloßgesessenen Geschlechts von Borcke. Im Auftrag der Familien-Vorstandes*. Bd. 2: Bis zum Ausgang des 15. Jahrhunderts. Berlin: Stargardt, 1903.
- Weise, Erich, wyd. *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen*, Bd. II (1438–1467). Königsberg-Marburg: Gräfe & Unzer in Komm., 1955.
- Winter, Georg, wyd. *Pommersches Urkundenbuch*. Bd. IV (1301–1310). Stettin: Nahmer, 1902–1903.

Opracowania

- Andresen, Suse. *Im fürstlichem Auftrag. Die gelehrten Räte der Kurfürsten von Brandenburg aus dem Hause Hohenzollern im 15. Jahrhundert*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2017 (= Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Band 97).
- Andrews, Frances. *The Other Friars. The Carmelite, Augustinian, Sack and Pied Friars in the Middle Ages*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 2006.
- Auge, Oliver. „Geistliche Gemeinschaften, Dynastie und Landesherrschaft im Ostseeraum“. W: *Glaube, Macht und Pracht. Geistliche Gemeinschaften des Ostseeraumes im Zeitalter der Backsteingotik*, red. Oliver Auge, Felix Biermann, Christofer Herrmann, 305–322. Rahden/Westf.: Leidorf, 2009.
- Auge, Oliver. „Verflochten mit der Welt – Zisterzienserinnenklöster des südwestlichen Ostseeraumes und ihre Verbindungen zu Landesherrschaft und Landesadel“. W: *Mittelalterliche Zisterzienserinnenklöster im südwestlichen Ostseeraum: materielles Gut zwischen Alltag und Spiritualität. Beiträge einer Fachtagung im Dominikanerkloster Prenzlau vom 25.–28. September 2019*, red. Felix Biermann, Katrin Fey, Gudrun Gleba, 248–258. Wünsdorf: Brandenburgisches Landesamt für Denkmalpflege und Archäologisches Landesmuseum, 2020.
- Boehmer, Felix. *Geschichte der Rügenwalde bis zur Aufhebung der alten Stadtverfassung (1720). Mit Karte und Stadtplan aus der Zeit um 1500, Ansicht der Stadt aus der Lubinschen Karte, ältestem Stadtsiegel und zwei Tafeln mit Wappen städtischer Familien*. Stettin: Verlag Paul Niekammer, 1900.
- Bonde, Sheila, Maines, Clark. „The Heart of the Matter: Valois Patronage of the Charterhouse at Bourgfontaine“. W: *Patronage: power & agency in medieval art. The Index of Christian Art Occasional Papers 15*. University Park, red. Colum Hourihane, 77–98. Princeton: Pennsylvania State University Press, 2013.

- Borgolte, Michael. „Der König der Stifter: Streiflichter auf die Geschichte des Willens”. W: *Stiftungen und Stiftungswirklichkeiten: vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, red. Wolfgang Eric Wagner, Michael Borgolte, 38–58. Berlin: Akademie-Verlag, 2000 (= Stiftungsgeschichten; 1).
- Bosse, Heinrich. „Das Kloster Belbuck bei Treptow an der Rega. Geschichtliche Erinnerung an seine Begründung vor 750 Jahren”. *Unser Pommerland* 16 (1931): 96–106.
- Bütow, Erich. „Beiträge zur Geschichte der pommerschen Augustiner-Eremitenklöster”. *Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde* 43 (1929): 8–9, 113–115.
- Bütow, Erich. „Staat und Kirche in Pommern im ausgehenden Mittelalter bis zur Einführung der Reformation”. *Baltische Studien Neue Folge* 11 (1911): 77–142.
- De Cervins, Marie-Madelaine. „Les confraternités des ordres mendiants au Moyen Âge: une histoire à écrire”. *Le Moyen Âge* 121 (2015), 3: 677–701.
- De Weijert-Gutman, Roelof Peter Gerdinus. *Schenken, begraven, gedenken. Lekenmemoria in het Utrechtse kartuizerklooster Nieuwlicht (1391–1580). Proefschrift ter verkrijging van de graad van doctor aan de Universiteit Utrecht op gezag van de rector magnificus, prof. dr. G.J. van der Zwaan, ingevolge het besluit van het college voor promoties in het opnebaar te verdedigen op vrijdag 13 februari 2015 des middags te 2.30 uur*. Utrecht 2015. Dostęp 1.08.2025. <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/308546>.
- Deigendesch, Roland. „Memoria bei den Kartäusern: Auswertungsmöglichkeiten kartäusischer Memorialquellen am Beispiel des Gütersteiner Anniversars (15.–16. Jahrhundert)”. W: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser. Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski*, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, Oliver Auge, 269–287. Stuttgart: Steiner, 2002.
- Derwich, Marek. „Opat łysogórski jako członek polskiej elity politycznej XV wieku. Reguła czy wyjątek? (Ze studiów nad średniowiecznym opatem benedyktyńskim w Polsce)”. W: *Genealogia. Polska elita polityczna w średniowieczu na tle porównawczym. Materiały sympozjum odbytego w dniach 4–6 IX 1990 r. w Toruniu*, red. Jan Wroniszewski, 137–161. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1993.
- Derwich, Marek. „Rola polityczna fundacji klasztornej. Uwagi na marginesie pracy Anne-Marie Helvétius, Abbayes, évêques et laïques. Une politique du pouvoir en Hainaut au Moyen Âge (VIIe–XIe siècle) (Collection Histoire in–8°, 92), Bruxelles, Crédit Communal, 1994, ss. 368. *Nasza Przyszłość* 91 (1991): 363–384.
- Dryblak, Anna Agnieszka. *Piastowskie fundacje klasztorów żeńskich w Polsce XIII w. Między recepcją obcych wzorców a tworzeniem oryginalnego modelu*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2022.
- Dubois, Jacques. „Kartäuser, Kartäuserinnen. I. Kartäuser. 2. Lebensform”. W: *Lexikon des Mittelalters*, Bd. 5, col. 1019. Dostęp 1.08.2025. <https://apps-1brepolis-1net-1006ba3wr01a2.erf.sbb.spk-berlin.de/lexiema/test/Default2.aspx>.

- Ehlers-Kosseler, Ingrid. „Stiftergedenken und Stifterverehrung bei den Prämonstratensern im Mittelalter: ein Beitrag zur Spiritualität, Schriftlichkeit und Ikonographie”. W: *Die Klosterlandschaft Thüringen: zwischen europäischen Ordensnetzwerken und regionaler Wirkungssphäre*, red. Doris Fischer, 38–68. Petersberg: Michael Imhof Verlag, 2023.
- Eysenblätter, Hugo. „Die Klöster der Augustiner-Eremiten im Nordosten Deutschlands (Neumark, Pommern, Preussen)”. *Altpreußische Monatsschrift* 35 (1898): 357–391.
- Gabriel, Astrid Ladislas. „Les Prémontrés dans les Universités médiévales dans l’Allemagne du Nord-Est”. *Analecta Praemonstratensia* 36 (1960): 5–15.
- Goder, Harald. „Im Gebet vereint – die Kartäuser und die Herrscher des Heiligen Römischen Reichs im Spiegel von Generalkapitelsakten des 15. und 16. Jahrhunderts”. W: *Die Kartäuser und das Heilige Römische Reich*, red. James Hogg, 76–91. Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, Universität Salzburg, 1998.
- Gronowski, Michał Tomasz. „Rola polityczna opatów tynieckich w XIV wieku”. W: *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz, 241–258. Wrocław–Opole–Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2005 (= Opera ad historiam monasticam spectantia 1/5).
- Grotefend, Otto. „Das Kartäuserkloster bei Rügenwalde”. *Unser Pommerland* 9 (1924): 157–168.
- Heintze, Adolf. *Geschichte der Stadt Treptow a. d. Rega. 1, Von der Gründung der Stadt bis zur Reformation*. Treptow: Karl Eduard Latz, 1906.
- Hoogeweg, Hermann. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. I–II. Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 1924–1925.
- Huschner, Wolfgang. „Die Gründung des Klarissenklosters Ribnitz (1323/24–1331): Eine landesherrliche Stiftung gegen städtischen und weltgeistlichen Widerstand”. W: *Gestiftete Zukunft im mittelalterlichen Europa. Festschrift für Michael Borgolte zum 60. Geburtstag*, red. Wolfgang Huschner, Frank Rexroth, Michael Borgolte, 333–351. Berlin: Akademie Verlag, 2000.
- Huschner, Wolfgang. „Heinrich II. von Mecklenburg, Anna von Sachsen-Wittenberg und die Klarissen”. *Mecklenburgische Jahrbücher* 123 (2008): 7–31.
- Huschner, Wolfgang. „Stifterstrategien zur Sicherung der Memoria und des Seelenheils. Albrecht III. von Brandenburg, Heinrich II. von Mecklenburg und die Klöster Himmelpfort und Wanzka”. *Mecklenburgische Jahrbücher* 126 (2011): 23–52.
- Jähnig, Bernhart. „Wykaz urzędów. Dostojnicy zakonu krzyżackiego w Prusach”. W: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały administracyjne i kościelne od XIII do XVI wieku*, red. Zenon Hubert Nowak, przy współpracy Romana Czai, 95–127. Toruń: Wydawnictwo Toruńskiego Towarzystwa Naukowego/Wydawnictwo Naukowe UMK, 2000.

- John, James Joseph. *The Canons of Prémontré and the Medieval Universities of Northeast Germany. Dissertation submitted to the Graduate School of the University of Notre Dame in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Medieval Studies*. Medieval Institute Notre Dame, Indiana, June 1959. Dostęp 1.04.2025. <https://www.proquest.com/dissertations/docview/301866058/135AF2CA3157266E15F/430>.
- Jujeczka, Stanisław. „Kartuzja Passionis Christi pod Legnicą 1423–1548. Część I”. *Szkice Legnickie* 24 (2003): 75–118.
- Kallaur, Kazimierz. „Rügenwalde/Darłowo”. W: *Residenzstädte im Alten Reich (1300–1800). Ein Handbuch*, red. Gerhard Fouquet, Olaf Mörke, Matthias Müller, Werner Paravicini, Abteilung I: Analytisches Verzeichnis der Residenzstädte und herrschaftlichen Zentralorte. Teil 1: Niedersächsischer und obersächsischer Reichskreis, Schleswig, Preußen, Livland, red. Harm von Seggern, 487–491. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2019 (= Residenzenforschung. Neue Folge, I,1).
- Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. Marek Derwich, Anna Pobóg-Lenartowicz. Wrocław–Opole–Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2005 (= Opera ad historiam monasticam spectantia 1/5).
- Kubicki, Rafał. „Participationem omnium bonorum. Forma i znaczenie przyjęcia do udziału w dobrach duchowych zakonu na przykładzie mendykantów w państwie Zakonu Krzyżackiego w Prusach”. *Nasza Przyszłość* 112 (2009): 55–86.
- Kwiatkowski, Iris, Oberweis, Michael. „Die Gebetsverbrüderung des Kartäuserordens mit dem Xantener St. Victor-Stift (1441)”. W: *The Carthusians in the Low Countries: studies in monastic history and heritage*, red. Krijn Pansters, 73–85. Leuven: Peeters, 2014 (= Miscellanea Neerlandica; 43 = Studia Cartusiana; 4).
- Kwiatkowski, Stefan. *Klimat religijny w diecezji pomezańskiej u schyłku XIV i w pierwszych dziesięcioleciach XV wieku*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2024.
- Lucht, Dietmar. *Die Städtepolitik Herzog Barnims I. von Pommern 1220–1278*. Köln/Graz: Böhlau Verlag, 1965.
- Menzel, Viktor. *Deutsches Gesandtschaftswesen im Mittelalter*. Hannover: Hahn, 1892.
- Michałowski, Roman. „Wspomnienie modlitewne a pamięć o przeszłości (do końca XIII wieku)”. W: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. 2, red. Halina Manikowska, 245–270. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2018.
- Molvarec, Stephen J., Tom Gaens, „The Carthusian Customaries”. W: *A Companion to Medieval Rules and Customaries*, red. Krijn Pansters, 103–126. Leiden: Brill, 2020 (= Brill’s companions to the Christ tradition; 93).
- Neel, Carol Leigh. „The Premonstratensian Project”. W: *A Companion to Medieval Rules and Customaries*, red. Krijn Pansters, 193–224. Leiden: Brill, 2020 (= Brill’s companions to the Christ tradition; 93).

- Neitmann, Klaus, „Landfriedensbündnisse zwischen dem Deutschen Orden und den pommerschen Herzogtümern aus der Mitte des 15. Jahrhunderts. Vertragsschließungsverfahren und Vertragsinhalte: ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatiegeschichte nordostdeutscher Reichsterritorien”. W: *Frieden im Ostseeraum. Konfliktbewältigung vom Mittelalter bis 1945*, red. Dirk Schleinert, 59–94. Wien–Köln: Böhlau Verlag, 2022 (= Veröffentlichung der Historischen Kommission für Pommern 5/59 = Reihe 5. Forschungen zur Pommerschen Geschichte).
- Niederkorn-Bruck, Meta. „Nomina scripta sunt in coelo”. W: *Libri Vitae. Gebetsgedenken in der Gesellschaft des Frühen Mittelalters. Vorträge einer internationalen Tagung, die unter dem Titel „Gesellschaft im Gebetsgedenken. Ergebnisse und Perspektiven der Erforschung frühmittelalterlichen Libri vitae” vom 8. bis zum 10. Dezember 2011 in der Katholischen Akademie „Die Wolfsburg” in Mühlheim an der Ruhr stattfand*, red. Dieter Geunich, Uwe Ludwig, 59–86. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 2015.
- Oberweis, Michael. „Mahner und Vermittler. Der Zisterzienserorden im Thronstreit”. W: *Rechtsverständnis und Konfliktbewältigung. Gerichtliche und außergerichtliche Strategien im Mittelalter. Internationales Kolloquium zu Ehren von Hanna Vollrath im Juni 2004 an der Ruhr–Universität Bochum*, red. Stefan Esders, Hanna Vollrath, 313–328. Köln: Böhlau Verlag, 2007.
- Oexle, Otto Gerhard. „Memoria i przekaz memoratywny we wczesnym średniowieczu”. W: tenże, *Spółczesność średniowiecza. Mentalność – grupy społeczne – formy życia*, 45–73. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2000.
- Olesen, E. Jens. „Pommersche Aspekte in der nordischen Unionspolitik des Königs Erich von Pommern”. *Studia Maritima* 31 (2018): 61–86.
- Paap, Wilhelm. „Kloster Belbuck um die Wende des 16. Jahrhunderts”. *Baltische Studien Neue Folge* 16 (1912): 1–73.
- Pauk, Marcin Rafał. „Stiftungsprogramm der schlesischen Piasten im 12. und 13. Jahrhundert und seine mitteleuropäische Kontexte”. W: *Monarchische und adlige Stiftungen im mittelalterlichen Polen*, red. Eduard Mühle, 417–454. Berlin: Akademie-Verlag, 2012 (= Stiftungsgeschichten/9).
- Petersohn, Jürgen. „Anfänge und Frühzeit der Greifenmemoria”. W: *Land am Meer. Pommern im Spiegel seiner Geschichte. Roderich Schmidt zum 70. Geburtstag*, red. Werner Buchholz, Günter Mangelsdorf, 85–110. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 1995 (= Veröffentlichung der Historischen Kommission für Pommern 5/29).
- Petersohn, Jürgen. „Die römische Kurie und die Anfänge von Reformation und Säkularisation in Pommern. Zwei unbekannte Breven Papst Clemens VII. vom Jahre 1524”. *Baltische Studien Neue Folge* 97 (2011): 29–47.
- Poeck, Dietrich Wilhelm. „Omnes stabuimus ante tribunal Christi. Stiftung, Gedenken, Gemeinschaft in Pommern”. W: *Land am Meer. Pommern im Spiegel seiner Geschichte. Roderich Schmidt zum 70. Geburtstag*, red. Werner Buchholz, Günter Mangelsdorf, 215–268. Köln–Weimar–Wien: Böhlau Verlag, 1995 (= Veröffentlichung der Historischen Kommission für Pommern 5/29).

- Ponesse, Matthew D. „The Augustinian Rules and Constitutions”. W: *A Companion to Medieval Rules and Customaries*, red. Krijn Pansters, 393–427. Leiden: Brill, 2020 (= Brill’s companions to the Christ tradition; 93).
- Popielas-Szultka, Barbara. „Die Kartäuser von Rügenwalde in der Gesellschaft Pommerns”. W: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser. Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski*, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, Oliver Auge, 29–38. Stuttgart: Steiner, 2002.
- Popielas-Szultka, Barbara. „Kartuzi Darłowa w społeczeństwie Pomorza”. W: *Kartuzi: teksty, książki, biblioteki.1*, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, przy współpracy Anny Kamler, Jacka Puchalskiego, 105–116. Warszawa: Wydawnictwo Retro Art, 1999.
- Popielas-Szultka, Barbara. „Zapisy testamentowe dla kartuzów darłowskich z lat 1406–1521”. *Rocznik Koszaliński* 14 (1978): 57–71.
- Potkowski, Edward. „Buchgeschichte und Schriftlichkeit der Kartäuse Rügenwalde im Lichte des Liber Beneficiorum Domus Coronae Marie”. W: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser. Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski*, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, Oliver Auge, 233–242. Stuttgart: Steiner, 2002.
- Potkowski, Edward. „Liber beneficiorum kartuzji darłowskiej: książka i kultura piśmienna Pomorza Zachodniego”. W: *Aetas media, aetas moderna: studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Halina Manikowska, Agnieszka Bartoszewicz, Wojciech Fałkowski, 713–720. Warszawa: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2000.
- Proetel, Katrin. „Großes Werk eines kleinen Königs. Das Vermächtnis Friedrichs des Schönen zwischen Disposition und Durchführung”. W: *Stiftungen und Stiftungswirklichkeiten: vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, red. Wolfgang Eric Wagner, Michael Borgolte, 59–95. Berlin 2000 (= Stiftungsgeschichten/1).
- Rosenow, Karl. „Das Kloster Marienkrone bei Rügenwalde”. W: *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch. 1. Der Kreis als Ganzes*, red. Manfred Vollack, 316–321. Husum: Husum-Druck und Verl.-Ges., 1986.
- Rüther, Andreas. „Fürstliche Ordensfrauen oder franziskanische Herzoginnen? Dynastie und Mendikanentum in Mecklenburg und Pommern vom 14. bis zum 16. Jahrhundert”. W: *Queens, princesses and mendicants: close relations in a European perspective*, red. Nikolas Jaspert, Imke Just, 175–194. Wien: LIT, 2019 (= Vita regularis. Abhandlungen; 75).
- Rymar, Edward. *Bogusław X Magnus, książę pomorski (1454–1474–1523). Źródła i komentarze*. Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich (w druku).
- Rymar, Edward. „Itinerarium książąt pomorskich Barnima I (1220/1221–1278) i Warcisława III (1219/1220–1264)”. *Przegląd Zachodniopomorski* 23 (2008), 4: 5–27.

- Rymar, Edward. „Itinerarium książąt zachodniopomorskich: Bogusława IV (1278–1309) i Warcisława IV (1309–1326)”. *Przegląd Zachodniopomorski* 22 (2007), 2: 5–53.
- Schauder, Michael. „Die Stiftungen der burgundischen Herzogin Isabella von Portugal an die Basler Kartause. Inhalt und Funktion”. W: *Kobieta w kulturze średniowiecza: prace ofiarowane Profesor Alicji Karłowskiej-Kamzowej*, red. Antoni Gąsiorowski, wyd. 2 niezmienione, 209–217. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1999 (= Prace Komisji Historii Sztuki, t. 21).
- Schirmer, Uwe. „Kurfürst Friedrich der Weise und die Wittenberger Augustiner-Eremiten: Anmerkungen zur Gründung und materiellen Ausstattung des Klosters”. *Neues Archiv für Sächsische Geschichte* 84 (2014): 1–19.
- Schlegel, Gerhard. „Benefaktoren norddeutscher Kartausen – Herkunft und Motive”. W: *Die Kartäuser und das Heilige Römische Reich: internationales Kongress vom 9.–11. September 1997*, red. James Lester Hogg, Bd. 1, 122–133. Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, 1998.
- Schlegel, Gerhard. „Die vergessene Kartause Marienehe bei Rostock (1396–1552)”. W: *Kartäuserliturgie und Kartäuserschriftum: internationaler Kongress vom 2. bis 5. September 1987*, red. James Lester Hogg, Bd. 4, 119–151. Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, 1989 (= *Analecta Cartusiana*; 116/4).
- Schlegel, Gerhard. „Hanse und Kartausen. Orden und Kaufleute im 14–16. Jahrhundert”. W: *Amo te, sacer ordo Carthusiensis: Jan De Grauwe, passioné de l'Ordre de Chartreux*, red. Francis Timmermans, Frans Hendrickx, Tom Gaens, 387–399. Leuven: Peeters, 2012 (= *Miscellanea Neerlandica*/38 = *Studia Cartusiana*/1).
- Schlegel, Gerhard. „Rostock – Marienehe – das Erbe der Kartause”. W: *Kartäusisches Denken und daraus resultierende Netzwerke vom Mittelalter bis zur Neuzeit. Internationale Tagung: Kartause Aggsbach 24.–27. August 2011 zum Anlass des 80. Geburtstages von James Hogg*, red. Enrico R. Martín Gimeno, Meta Niederkorn-Bruck, 93–110. Salzburg: Institut für Anglistik und Amerikanistik, 2012 (= *Analecta Cartusiana*; 276).
- Schleinert, Dirk. „Der „Codex diplomaticus Bogislai X.” – Eine wichtige Quelle zur pommerischen Geschichte”. *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 53 (2007): 37–70.
- Schöttgen, Christian. „Historie des Cartheuser = Klosters Marien = Cron vor Rügenwalde”. W: *tenże, Altes und Neues Pommerland oder gesammelte Nachrichten von verschiedenen zur pommerischen gehörigen Stücken*. Das Erste Stück, 25–41. Stargard: Johann Gottfried Conradi, 1721.
- Simiński, Rafał. „Dyplomacja i dyplomaci księcia słupskiego Bogusława IX (1426–1446)”. W: *Między misją a profesją. Ewolucja roli dyplomaty w stosunkach międzynarodowych na przestrzeni dziejów*, red. Rafał Simiński, Anna Szczepańska-Dudziak, 47–67. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Minerwa, 2016.

- Simiński, Rafał. *Konflikt – pojednanie – współpraca. Studia nad polityką książąt zachodniopomorskich i biskupów kamieńskich wobec zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1320–1423*. Wrocław: Wydawnictwo Chronicon, 2019.
- Simiński, Rafał. „Neustettin/Szczecinek”. W: *Residenzstädte im Alten Reich (1300–1800). Ein Handbuch*, red. Gerhard Fouquet, Olaf Mörke, Matthias Müller, Werner Paravicini, Abteilung I: Analytisches Verzeichnis der Residenzstädte und herrschaftlichen Zentralorte. Teil 1: Niedersächsischer und obersächsischer Reichskreis, Schleswig, Preußen, Livland, red. Harm von Seggern, 400–404. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2019 (= Residenzenforschung. Neue Folge, I,1).
- Simiński, Rafał. „Pommersche Gesandte und Unterhändler in den diplomatischen Beziehungen des Herzogtums Pommern-Stolp mit dem Deutschen Orden in Preußen in den Jahren 1395–1426”. W: *Akteure mittelalterlicher Außenpolitik: Das Beispiel Ostmitteleuropas*, red. Norbert Kersken, Stephan Flemmig, 69–91. Marburg: Verlag Herder-Institut, 2017 (= Tagungen zur Ostmitteleuropaforschung; 35).
- Simiński, Rafał. „Sejm w Trzebiatowie nad Regą w 1534 roku i wprowadzenie reformacji w Księstwie Pomorskim”. W: *Spoleczne i kulturowe dzieje ewangelików szczecińskich: 500-lecie reformacji w Szczecinie. Praca zbiorowa*, red. P. Gut, 77–86. Szczecin: Zamek Książęcy w Szczecinie, 2024.
- Simiński, Rafał. „W średniowieczu (do 1523 roku)”. W: *Dzieje Szczecinka, t. 1 (do 1939 roku)*, red. Radosław Gaziński, 47–98. Szczecin–Szczecinek–Pruszcz Gdański: Wydawnictwo Jasne, 2010.
- Simiński, Rafał. „Zarys dziejów klasztoru premonstratensów w Białobokach”. W: *Klasztor premonstratensów w Białobokach: archeologia i historia = Das Prämonstratenserstift in Belbuck: Archäologie und Geschichte*, red. Marian Rębkowski, Felix Biermann, 157–196. Szczecin: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk: Ośrodek Archeologii Średniowiecza Krajów Nadbałtyckich, 2015.
- Simiński, Rafał. „Związki Kołobrzegu z klasztorem kartuzów Korona Maryi pod Darłowem w późnym średniowieczu”. W: *Kołobrzeg i okolice poprzez wieki: studia i szkice*, red. Radosław Ptaszyński, 93–122. Szczecin: Wydawnictwo Kadruk, 2010.
- Spieß, Karl-Heinz. „Eintritt und Austritt. Fürsten-, Grafen- und Freiherrensöhne in Stiften, Ritterorden und Klöstern”. W: *Ständische Grenzüberschreitungen*, red. Christian Hesse, 47–73. Ostfildern: Jan Thorbecke Verlag, 2021 (= Vorträge und Forschungen; 92).
- Spieß, Karl-Heinz. „Liturgische Memoria und Herrschaftsrepräsentation im nichtfürstlichen Hochadel des Spätmittelalters”. W: *Adelige und bürgerliche Erinnerungskulturen des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit*, red. Werner Rösener, 97–123. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2000 (= Formen der Erinnerung; 8).
- Swanson, Robert Norman. „Mendicants and Confraternity in Late Medieval England”. W: *The Religious Orders in pre-Reformation England*, red. James G. Clark, 121–141. Woodbridge: Boydell and Brewer, 2002.

- Tümpel, Karl. *Neustettin in 6 Jahrhunderten nach den archivalischen und anderen Quellen im Auftrag des Magistrats*. Neustettin: F.H. Eckstein (M. Splittgerber), 1910.
- Ulpts, Ingo. *Die Bettelorden in Mecklenburg. Ein Beitrag zur Geschichte der Franziskaner, Klarissen, Dominikaner und Augustiner-Eremiten im Mittelalter*. Werl: Dietrich Coelde Verlag, 1995 (= Saxonia Franciscana; Bd. 6).
- Vuillaumme, Christophe. „Pierre le Vénérable et les chartreux”. *Collectanea Cisterciensia* 81 (2019): 374–391.
- Wehrmann, Martin. „Landschoß und Fräuleinsteuer zur Zeit Bogislaws X.”. *Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde* 16 (1902): 3–11.
- Weißbach, Johannes. „Staat und Kirche in Mecklenburg in den letzten Jahrzehnten vor der Reformation”. *Jahrbücher des Vereins für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde* 75 (1910): 29–130.
- Werlich, Ralf-Gunnar. „Rügenwalde”. W: *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. 1. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*. Teilband 2, red. Jan Hirschiegel, Jörg Wettlaufer, Werner Paravicini, 503–505. Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2003 (= Residenzenforschung/15, vol. 2).
- Wille, Emil. *Vom Kloster Marienthron*. Neustettin: Norddeutsche Presse, 1924.
- Witkowski, Rafał. „Darłowo/Rügenwalde”. W: *Monasticon Cartusiense*, red. Gerhard Schlegel, James Lester Hogg, 768–772. Salzburg, vol. 2 (= *Analecta Cartusiana* 185, 1–4).
- Witkowski, Rafał. „Fragment dziejów Provinciae Saxoniae. Kontemplacyjny klasztor kartuzów w hanzeatyckim mieście późnego średniowiecza”. W: *Kartuzi: teksty, książki, biblioteki*. 1, red. Sönke Lorenz, Edward Potkowski, przy współpracy Anny Kamler, Jacka Puchalskiego, 25–49. Warszawa: Wydawnictwo Retro Art, 1999.
- Witkowski, Rafał. „Johan Christian Schöttgen i jego artykuł o dziejach kartuzji darłowskiej z 1721 roku”. W: *Historia i kultura ziemi darłowskiej*, t. 14: *Darłowo: Migawki z historii miasta i okolic*, red. W. Rączkowski, J. Sroka, 15–38. Sławno–Darłowo 2021.
- Witkowski, Rafał. „Kartuzi w Darłowie i ich związki z otoczeniem”. W: *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. 13: *Darłowo*, red. W. Rączkowski, J. Sroka, 63–82. Sławno–Darłowo 2019.
- Witkowski, Rafał. „Wprowadzenie”. W: *Najstarsze pisma kartuzów. Wstęp i opracowanie: Rafał Witkowski, Witold Lesner OCD. Przekład: Rafał Witkowski, Edward Skibiński, Anna Świderkówna, Benedyktyni tynieccy*, 27–71. Kraków: Tyniec – Wydawnictwo Benedyktynów, 1997 (= *Źródła monastyczne* 15).

Abstrakt

Celem artykułu była całościowa analiza relacji łączących Gryfitów z trzema własnymi fundacjami klasztorными, tj. norbertanami w Białobokach (od lat 70. XII w. do 1208 r.), augustianami-eremitami pod Szczecinkiem (1356–1362) i kartuzami pod Darłowem (1394–1412) przez cały okres ich funkcjonowania aż do czasów sekularyzacji w latach 20–30. XVI w. Pod uwagę zostały wzięte takie elementy jak liczba dokumentów książęcych wystawionych dla każdego z klasztorów, motywy fundacji i hojność uposażenia oraz intensywność wsparcia w kolejnych latach istnienia, a także związki na płaszczyźnie religijnej (modlitwy i kultywowanie pamięci modlitwnej o członkach rodu panującego i ich pochówki klasztorne) oraz miejsce zakonników na zapleczu kadrowym dworu książęcego. Na tej podstawie próbowano odpowiedzieć na pytanie czy trzy interesujące klasztory pełniły funkcję tzw. klasztorów domowych Gryfitów.

The Gryffins and their Monastery Foundations until Secularisation
(Based on the Example of the Norbertines in Białoboki,
the Augustinian Hermits near Szczecinek,
and the Carthusians near Darłowo)

Abstract

The aim of the article was to provide a comprehensive analysis of the relations between the Griffins family and their three monastery foundations, i.e. the Norbertines in Białoboki (from the 1170s to 1208), the Augustinian Hermits near Szczecinek (1356–1362) and the Carthusians near Darłowo (1394–1412) throughout the entire period of their existence, until their secularisation in the 1520s and 1530s. The analysis took into account such elements as the number of princely documents issued for each monastery, the motives for the foundations and the generosity of the endowments, as well as the intensity of support in subsequent years of existence, religious ties (prayers and the cultivation of prayerful remembrance of members of the ruling family and their burial in the monastery) and the place of monks in the personnel background of the ducal court. On this basis, an attempt was made to answer the question of whether the three monasteries in question functioned as so-called Griffins family monasteries.

Cytowanie

Rafał Simiński, „Gryfici wobec własnych fundacji klasztornych do czasów sekularyzacji (na przykładzie norbertanów w Białobokach, augustianów-eremitów pod Szczecinkiem i kartuzów pod Darłowem)”, *Przegląd Zachodniopomorski* 40 (2025), 69: 9–50. DOI: 10.18276/pz.2025.40-01.